

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна

Факультет психології

Кафедра Психологічного консультування і психотерапії

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: Психологічні особливості гендерної ідентичності жінок зрілого віку з
різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях

Студентки 2 курсу групи ЗПС 61 другого
(магістерського) рівня вищої освіти освітньо-
професійної програми «Психологія» за
спеціальністю 053 – ПСИХОЛОГІЯ
Кочетової К.О.

Керівник канд. психол. н., доцент ЗВО кафедри
психологічного консультування і психотерапії
Харченко А.О.

Чотирьохрівнева шкала оцінювання _____
Кількість балів: _____

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ЗМІСТ	2
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЖІНОК ЗРІЛОГО ВІКУ З РІЗНИМИ СТРАТЕГІЯМИ ПОВЕДІНКИ В КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ	7
1.1. Стратегії поведінки особистості в конфліктних ситуаціях: поняття і класифікація.....	7
1.2. Поняття гендерної ідентичності	9
1.3. Основні підходи до вивчення гендерної ідентичності	11
1.4. Аналіз досліджень гендерної ідентичності особистості з різною поведінкою в конфліктних ситуаціях.....	16
Висновки до розділу 1	19
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЖІНОК ЗРІЛОГО ВІКУ З РІЗНИМИ СТРАТЕГІЯМИ ПОВЕДІНКИ В КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ	21
2.1. Організація дослідження, обґрунтування психодіагностичного інструментарію	21
2.2. Опис вибірки дослідження та її характеристика	30
Висновки до розділу 2	35
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЖІНОК ЗРІЛОГО ВІКУ З РІЗНИМИ СТРАТЕГІЯМИ ПОВЕДІНКИ В КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ	36
3.1. Описова характеристика жінок зрілого віку з різними домінуючими стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях	36

3.2. Порівняльний аналіз показників гендерної ідентичності жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях	41
3.3. Особливості кореляційної структури показників гендерної ідентичності та особистісних характеристик жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях.....	44
3.3. Порівняльний аналіз факторної структури гендерної ідентичності жінок з різними стратегіями поведінки у конфліктних ситуаціях	50
Висновки до розділу 3	58
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	62
ДОДАТКИ.....	67

ВСТУП

Актуальність роботи. Гендерна ідентичність жінки в період зрілого віку є динамічним утворенням, що формується на основі особистого досвіду, ролей, цінностей і змін у тілі. У цей життєвий період жінка переосмислює своє минуле, змінює уявлення про себе та обирає нові способи бути у світі. Біологічні й соціальні зміни – завершення репродуктивної функції, відокремлення дітей, зміна статусу – впливають на структуру її ідентичності.

Особливо значущим є вивчення того, як жінки реалізують себе у конфліктних ситуаціях, що вимагають чіткого окреслення меж, відстоювання цінностей і переоцінки звичних ролей. Конфлікт сприяє прояву глибинних аспектів ідентичності – як усталених, так і тих, що трансформуються. Попри зростання досліджень гендерної ідентичності, період зрілості залишається маловивченим, особливо у зв'язку з поведінковими стратегіями в конфліктах.

Актуальність теми зумовлена необхідністю глибшого розуміння психологічних механізмів, які визначають стратегії самореалізації жінок у цей період. Отримані результати можуть бути корисними як для подальшого розвитку гендерної та вікової психології, так і для психопрофілактичної практики.

Об'єкт дослідження: гендерна ідентичність особистості.

Предмет дослідження: психологічні особливості гендерної ідентичності жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях.

Мета дослідження: дослідити психологічні особливості гендерної ідентичності жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях.

Гіпотези дослідження:

Гіпотеза №1. Існують статистично значущі відмінності у показниках гендерної ідентичності жінок зрілого віку з різними домінуючими стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях.

Гіпотеза №2. Рівень гендерних установок та особистісних характеристик відрізняються у жінок зрілого віку залежно від типу домінуючої стратегії поведінки в конфлікті.

Гіпотеза №3. Існують особливості кореляційних зв'язків між показниками гендерної ідентичності та особистісних характеристик у жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях.

Гіпотеза №4. Факторна структура гендерної ідентичності жінок зрілого віку має специфічні відмінності залежно від обраної стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до вивчення структури гендерної ідентичності, зокрема уявлення особистості про гендерні ролі та їх узгодженість із образом «Я» у жінок зрілого віку.
2. Дослідити індивідуальний профіль гендерно-рольових характеристик і особливості Я-образу жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях.
3. Провести порівняльний аналіз показників гендерної ідентичності, особистісних та емоційних характеристик у жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях.
4. Виявити особливості кореляційної структури показників гендерної ідентичності та особистісних характеристик у жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях.
5. Дослідити факторну структуру гендерної ідентичності жінок зрілого віку залежно від домінуючої стратегії поведінки в конфлікті та визначити спільні й відмінні тенденції між групами.

Вибірка сформована з 127 респонденток віком від 45 до 59 років та розподілена на групи за принципом вираженості у респонденток певного типу поведінки в конфліктній ситуації, виходячи з результатів методики діагностики стратегій поведінки в конфлікті К. Томаса.

Методики дослідження: статево-рольовий опитувальник BSRI С. Бем (модифікація М. С.Великодної), Фрайбурзький особистісний опитувальник (FPI), опитувальник гендерних настанов «Gender Bias Quiz» (адаптація Т. О. Костіної, І. С. Булах), методика діагностики стратегії поведінки в конфлікті К. Томаса.

Для статистичної обробки емпіричних даних використано методи математичної статистики, зокрема: описова статистика, критерій Шапіро–Уїлка, критерій Колмогорова–Смірнова, критерій Крускала-Уолліса, кореляційний аналіз за Спірменом, факторний аналіз. Обробка результатів відбувалася із застосуванням програмного забезпечення IBM SPSS Statistics 26 та Google Таблиць.

Практична значущість дослідження полягає у можливості застосування його результатів для психологічної підтримки жінок зрілого віку в період життєвих змін. Отримані дані можуть бути використані для розробки індивідуалізованих підходів у психологічному консультуванні, розширення репертуару конструктивних конфліктних стратегій, а також створення психологічно-освітніх програм, що підтримують позитивне ставлення до себе та власної гендерної ролі жінок зрілого віку.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЖІНОК ЗРІЛОГО ВІКУ З РІЗНИМИ СТРАТЕГІЯМИ ПОВЕДІНКИ В КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ

1.1. Стратегії поведінки особистості в конфліктних ситуаціях: поняття і класифікація

Вивченням стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях займалися такі науковці, як Г. В. Ложкін, Н. І. Пов'якель, а також представники зарубіжної психології – К. Томас, Р. Х. Кілмен, Д. Джонсон, Р. Джонсон, Д. Майерс. Дослідження цього феномена здійснюється в межах різних теоретико-методологічних підходів, зокрема когнітивного, поведінкового, соціально-психологічного, інтеракціоністського та психоаналітичного. Науковий інтерес зосереджується переважно на вивченні моделей реагування особистості у ситуації суперечності інтересів, способах регуляції соціальної взаємодії та механізмах конструктивного або деструктивного розв'язання конфліктів.

Г. В. Ложкін та Н. І. Пов'якель [14] наголошували на поєднанні ролі особистісних рис і ситуаційних змінних у виборі стратегії поведінки в конфлікті. Вони підкреслювали, що виділення стратегії поведінки в конфлікті пов'язане з індивідуальним вибором особистості, перевагою певної стратегії відповідно до особистісних особливостей суб'єкта й його стилю поведінки в комунікації. Водночас автори підкреслювали значення психологічних і ситуаційних складових (характер конфлікту, потенціал розвитку ситуації, позиції учасників, наявність ресурсів) для вибору тактики і прогнозування результатів конфлікту.

Д. Джонсон та Р. Джонсон [36] підкреслювали роль ситуаційних чинників, таких як організація групової взаємодії, навчання кооперативним навичкам, а також значення умов спільної діяльності для вибору стратегій поведінки в конфлікті.

Д. Майерс [40] акцентував увагу на впливі ситуаційних змінних і соціального контексту (характер міжгрупових відносин, комунікація, соціальні норми) на конфліктну поведінку, а також на ролі когнітивних процесів та атрибуції у формуванні реакцій у конфліктних ситуаціях.

К. В. Томас і Р. Х. Кілмен [41] підкреслювали, що поведінка в конфлікті є результатом як вимог ситуації, в якій перебуває людина, так і особистісних схильностей. Крім того, зазначається, що «більшість людей частіше використовують окремі стратегії, розвивають більше навичок у цих стратегіях і тому мають схильність покладатися на них у більшій мірі. Багато людей виявляють схильність до переваги певної стратегії». Це дозволяє трактувати стратегії як компонент індивідуального стилю поведінки, що має значення для дослідження взаємозв'язку між особистісними характеристиками (зокрема структурою гендерної ідентичності) та вибором способів поведінки у конфліктних ситуаціях. Науковці запропонували концепцію, відповідно до якої стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях розглядаються як відносно стійкі стилі реагування, що зумовлені особистісними схильностями, ціннісними орієнтаціями та набутою практикою. Вони запропонували класифікацію п'яти основних типів поведінки в конфліктних ситуаціях: конкуренція, співпраця, компроміс, уникнення та пристосування. Окрім теоретичної моделі, дослідники створили Thomas-Kilmann Conflict Mode Instrument – стандартизований діагностичний інструмент для вивчення індивідуального стилю поведінки, притаманного людині в конфліктних ситуаціях. Цей інструмент дозволяє кількісно оцінити вираженість кожного з п'яти типів поведінки та визначити переважні стратегії конкретної особистості [42].

Спільним у підходах є прагнення розглядати стратегії конфліктної поведінки як динамічні моделі, що формуються в процесі соціалізації, включають у себе когнітивні установки, емоційні реакції та поведінкові патерни. Відмінності полягають у розумінні першочергових детермінант: одні автори наголошують на ролі особистісних рис (наприклад, тривожності, ригідності, агресивності), інші – на ситуаційних змінних (характер конфлікту, позиції учасників, наявність ресурсів тощо). Доцільним є також урахування культурного та гендерного контекстів,

оскільки вибір стратегії може бути зумовлений нормативними очікуваннями та соціальними ролями.

1.2. Поняття гендерної ідентичності

Гендерна ідентичність у психології розглядається як внутрішнє усвідомлення індивідом своєї належності до певної статі, що включає прийняття соціально визначених ролей, норм і поведінкових моделей. Це поняття відображає цілісний образ «Я» в статевому вимірі і відіграє важливу роль у формуванні особистості та її самосприйнятті. Вивчення гендерної ідентичності передбачає аналіз когнітивних, емоційних та поведінкових процесів, які формують гендерне самоусвідомлення та регулюють поведінку індивіда у відповідності з соціальними очікуваннями.

У працях Дж. Мані та його колег [38] термін гендерна ідентичність прямо не використовується. Натомість автори оперують поняттями *gender role* (гендерна роль), *psychogender* (психогендер) та *psychosexual orientation* (психосексуальна орієнтація). Ці поняття відображають ті аспекти особистісного самовизначення, які сьогодні розглядаються як складові гендерної ідентичності. Дослідники підкреслювали, що саме узгодженість між тілесною статтю й вихованням визначає формування відповідної психосексуальної орієнтації та гендерної ролі: Автори наполягали, що саме досвід виховання має ключове значення для формування статевої самосвідомості в таких випадках.

У дослідженнях Дж. Л. Гемпсона [35] термін гендерна ідентичність безпосередньо не вживається. Натомість автор використовує поняття *gender role* (гендерна роль) і *psychologic sex* (психологічна стать), під якими розуміється те, що сьогодні розглядається як складові гендерної ідентичності. Гемпсон зазначає: «Психологічна стать не має вродженої, наперед заданої інстинктивної основи, як стверджували деякі теорії. Натомість дані свідчать, що психологічна стать є нейтральною при народженні й диференціюється в процесі багатьох життєвих

досвідів». Таким чином, підкреслюється роль виховання і соціального досвіду у формуванні психосексуальної орієнтації та самосприйняття статевої належності.

С. Л. Бем [30] не використовувала термін гендерна ідентичність у сучасному розумінні, проте її концепція психологічної андрогінності безпосередньо торкається питань самосприйняття гендерних характеристик і їхнього впливу на поведінку особистості. Бем розглядала маскулінність і фемінність як «комплементарні домени позитивних рис і поведінки», підкреслюючи, що «в принципі можливо, щоб людина була і маскулінною, і фемінною одночасно». На основі цих положень С. Л. Бем було розроблено *Bem Sex Role Inventory (BSRI)* — інструмент для емпіричного вимірювання поєднання маскулінних і фемінних якостей, що стало важливим кроком у вивченні індивідуальних відмінностей у гендерно-рольовій саморепрезентації.

У соціально-когнітивній теорії гендерного розвитку, запропонованій К. Бассі та А. Бандурою [32], термін гендерна ідентичність використовується для позначення когнітивної категорії, пов'язаної з самовизначенням індивіда щодо власної статевої належності. Автори підкреслюють, що гендерна ідентичність, як і гендерна константність та знання гендерних стереотипів, не є автоматичними регуляторами поведінки: «Гендерна ідентичність, гендерна константність та знання гендерних стереотипів не є незмінними регуляторами гендерно зумовленої поведінки». Вони наголошують на тому, що гендерна поведінка формується в результаті складної взаємодії когнітивних процесів і соціального контексту, включаючи очікування соціального схвалення або осуду, механізми самооцінки та спостереження за моделями поведінки. Такий підхід є значущим для мого дослідження, оскільки дозволяє розглядати гендерну ідентичність як динамічну конструкцію, що формується у взаємодії особистісних і соціальних чинників, і тим самим впливає на вибір стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях.

У працях О. С. Кочаряна аналізується поняття статеворольової ідентичності, яке в ряді аспектів перетинається й частково накладається на зміст поняття гендерної ідентичності. Статеворольова ідентичність описується як структура, що регулює прояв і реалізацію дорослої сексуальності в контексті зрілих чи незрілих особистісних і сексуальних структур [10]. Автор підкреслює, що статеворольова структура

відображає континуально-ад'юнктивну модель взаємодії маскулінності й фемінності, в якій ці характеристики взаємно потенціюють одна одну. Цей підхід є важливим для мого дослідження, оскільки дозволяє аналізувати прояви маскулінних і фемінних рис як компоненти особистісної структури, що впливають на вибір стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях.

У межах теорії соціальних ролей, розробленої Е. Іглі та В. Вуд [33], термін гендерна ідентичність безпосередньо не використовується. Однак авторки розглядають ті аспекти соціальних очікувань і гендерних ролей, які лежать в основі формування гендерної самосвідомості та пов'язаних із нею поведінкових моделей. Вони визначають гендерні ролі як «спільні очікування щодо належної поведінки, що стосуються осіб лише на підставі їх соціально ідентифікованої статі» (пер. з англ.). Такий підхід є значущим для мого дослідження, оскільки дозволяє розглядати гендерну ідентичність як конструкцію, що формується під впливом соціальних ролей і визначає перевагу певних стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях.

Таким чином, гендерна ідентичність – це складний багатовимірний конструкт, що включає усвідомлення своєї статевої належності, прийняття соціальних ролей і норм, а також формування поведінкових моделей. Вона формується під впливом біологічних, психологічних і соціокультурних чинників через процеси самоусвідомлення та соціалізації.

1.3. Основні підходи до вивчення гендерної ідентичності

Структура гендерної ідентичності є складним багаторівневим утворенням, що охоплює пізнавальні, емоційні, поведінкові та нормативно-ролеві компоненти. У сучасній психології спостерігається тенденція до інтеграції біологічних, соціокультурних та особистісних чинників при аналізі формування гендерної ідентичності. У наукових підходах простежується прагнення не лише описати зміст

окремих компонентів, а й визначити механізми їхньої взаємодії, що забезпечують єдність Я-концепції особистості.

Л. Н. Акімова [1] трактує гендерну ідентичність як багатовимірне особистісне утворення, яке формується на перетині індивідуального самосприйняття, соціальних очікувань і засвоєних гендерних стереотипів. Отже структура гендерної ідентичності включає ціннісно-рольовий компонент, який визначає гнучкість, стабільність і адаптивність особистості в контексті гендерних норм.

М. Г. Ткалич, Т. П. Зінченко та А. П. Касьян [26] розглядають гендерну ідентичність як складне інтегративне утворення, що має когнітивний, афективний та конативний компоненти. Когнітивний компонент включає усвідомлення статевої належності, визначення себе в межах дихотомії маскуліності–фемінності та оцінку відповідності еталонним характеристикам гендерної групи. Афективний компонент репрезентує емоційне ставлення до своєї статевої ролі та рівень прийняття себе у категоріях позитивної чи негативної ідентичності. Конативний компонент виявляється у поведінковій реалізації гендерної ролі, способах адаптації та виборі дій відповідно до значущих особистісних цілей. Дослідниці також підкреслюють важливість відображення у структурі гендерної ідентичності соціальних норм, стереотипів та очікувань, що актуалізуються в Я-концепції. У дослідженні отримано дані, що демонструють наявність стійкої гендерно-рольової диференціації: жінки частіше ототожнюють себе з міжособистісною сферою, емоційними зв'язками та потребою у визнанні, тоді як чоловіки – з досягненням, успіхом і соціальним статусом. Таким чином, авторки репрезентують структуру гендерної ідентичності як динамічну систему, яка формується на перетині біологічного, особистісного та соціального рівнів і має значний вплив на самовизначення індивіда в різних сферах життєдіяльності.

М. Г. Ткалич [25] зазначає, що під гендерною роллю слід розуміти соціально обумовлений тип поведінки, який відповідає усталеним очікуванням щодо статусу жінки в суспільстві та в межах культурної системи. Авторка трактує роль як структуру, яка функціонує на кількох рівнях – соціальному, психологічному та міжособистісному – і виявляється в конкретних зразках поведінки, які регулюються

гендерними нормами, а рольові моделі не лише відображають соціальні очікування, а й задають рамки для жіночої самоідентифікації.

У підході С. М. Оксамитної [18] гендерні ролі й стереотипи розглядаються як соціально сконструйовані моделі поведінки та очікування, що закріплюють у масовій свідомості нормативні уявлення про належну діяльність чоловіків і жінок. Авторка підкреслює, що гендерні стереотипи функціонують як когнітивні гендерні схеми, які впорядковують сприйняття, запам'ятовування й інтерпретацію соціальної інформації, а тому є важливим чинником формування когнітивного рівня гендерної ідентичності. Ці стереотипи регулюють інтерпретацію поведінки й визначають соціальні ролі й риси, очікувані від чоловіків і жінок, що безпосередньо пов'язано з компонентами гендерної ідентичності, які досліджуються у даній роботі через когнітивні (Gender Bias Quiz), рольові (BSRI) та афективно-оцінні (незакінчені речення) показники. Авторка також підкреслює роль гендерних стереотипів як механізму збереження традиційних моделей маскулінності й фемінності, що впливає на самосприйняття особистості й вибір моделей поведінки

М. Г. Ткалич зазначає [25], що гендерні норми – це культурно й соціально зумовлені правила, які визначають припустимі форми поведінки для чоловіків і жінок у межах конкретного суспільства. Авторка підкреслює, що ці норми є інструментом соціального контролю, який забезпечує відтворення домінантних рольових моделей і санкціонує відхилення від них. Гендерні норми формуються та передаються через інститути соціалізації – родину, освіту, медіа, – і мають переважно імпліцитний характер, тобто функціонують як неусвідомлювані очікування. Згідно з позицією авторки, дотримання гендерних норм стає умовою соціального прийняття, водночас їх порушення – джерелом соціального тиску та внутрішнього конфлікту. Така нормативна рамка безпосередньо впливає на процес ідентифікації жінки із певним гендерним образом, обмежуючи спектр можливих варіантів самоусвідомлення. У цьому контексті гендерні норми розглядаються як один із базових регуляторів структури гендерної ідентичності, який визначає межі соціально прийнятної ідентичності жінки.

Л. Н. Акімова [1] також підкреслює важливість когнітивно-стереотипної складової в структурі гендерної ідентичності, зазначаючи, що ступінь інтеграції або конфлікту між індивідуальним типом ідентичності та соціально прийнятими гендерними стереотипами впливає на її стабільність. Авторка розглядає гендерну ідентичність як психологічне утворення, яке формується внаслідок інтеріоризації суспільних норм і ролей, а відтак має когнітивну структуру, що включає уявлення про «належну» поведінку чоловіків і жінок. Особливої уваги вона надає тому, як андрогінний тип забезпечує найвищу варіативність поведінкових реакцій і адаптивність у соціальній взаємодії, на відміну від маскулінного чи фемінного типів, які мають тенденцію до рольової жорсткості., а структура гендерної ідентичності охоплює не лише афективно-регуляторні та рольові компоненти, а й когнітивний рівень – як систему узагальнених очікувань і схем, що визначають сприйняття себе та інших у гендерному вимірі.

О. С. Кочаряна поняття статево-рольової ідентичності розглядає як цілісне багаторівневе психологічне утворення, що поєднує біогенні, психогенні та соціогенні компоненти й забезпечує організацію статево-рольової поведінки та саморепрезентації [16]. Особливістю підходу автора є розгляд статево-рольової структури як континуально-ад'юнктивної моделі, у якій маскуліність і фемінність виступають взаємодоповнюючими характеристиками, що формують єдиний симптомокомплекс статево-рольової організації особистості. Для діагностування соціально-рольового рівня маскуліності й фемінності застосовується шкала ACL (Adjective Check List) у редакції А. В. Heilbrun, яка дає змогу оцінити вираженість маскуліних і фемінних характеристик у системі соціальних ролей. Для дослідження біогенного рівня використовується профіль тесту Дюр–Моль (Dur–Moll) за Л. Сонді, що дозволяє виявити підсвідомі установки й тенденції, пов'язані з проявами статево-рольової поведінки на глибинному рівні. Для комплексної оцінки багаторівневої організації симптомокомплексу маскуліності/фемінності залучаються такі методики, як ММПІ та ПДО, які дають змогу отримати уявлення про інтеграцію показників різних рівнів.. Підкреслюється важливість використання

інтегративного підходу до інтерпретації результатів діагностики для отримання цілісного уявлення про статоворольову ідентичність.

Т. О. Костіна та І. С. Булах [17] трактують гендерні упередження як усталені когнітивні схеми, які впливають на інтерпретацію та оцінку соціальної інформації, пов'язаної з гендерними ролями. Гендерну ідентичність вони розглядають, як систему особистісних уявлень, яка формується в процесі соціалізації та відображає ставлення до нормативних очікувань, ролей і можливостей жінок і чоловіків. Когнітивний рівень структури гендерної ідентичності, за даними авторок, є ключовим для розуміння стійкості або змінюваності гендерних установок залежно від впливу середовища. Адаптована методика дозволяє оцінювати не лише рівень наявності гендерних упереджень, а й характер когнітивної позиції респондента щодо соціальних ролей. Таким чином, представлений підхід актуалізує важливість когнітивного компонента у структурі гендерної ідентичності, підкреслюючи її багатовимірність та значення у процесі прийняття рішень і соціальної взаємодії.

У науковій літературі гендерна ідентичність розглядається як складне психологічне утворення, що включає когнітивний (усвідомлення гендерної належності та уявлення про гендерні ролі), афективний (емоційне ставлення до себе як представника певної статі), поведінковий (реалізація гендерної ролі в діях), нормативно-ролевий (засвоєні соціальні ролі, стереотипи, культурні норми), мотиваційно-діяльнісний (особистісні установки та цілі) компоненти. Формування гендерної ідентичності зумовлюється взаємодією індивідуальних особливостей, соціальних очікувань, засвоєних норм і особистісних цілей. Зовнішні соціальні регулятори – такі як ролі, стереотипи й норми – є важливими компонентами структури гендерної ідентичності, оскільки задають рамки прийнятної поведінки й впливають на процес самовизначення особистості. Гнучкість і адаптивність гендерної ідентичності розглядаються в наукових підходах як показники її здатності забезпечувати ефективне самовизначення особистості в умовах трансформації соціальних ролей..

1.4. Аналіз досліджень гендерної ідентичності особистості з різною поведінкою в конфліктних ситуаціях

Для вирішення завдань дослідження було проаналізовано сучасні емпіричні роботи, у яких вивчались особливості гендерної ідентичності осіб із різними стратегіями поведінки у конфліктних ситуаціях. Аналіз охоплює результати досліджень, що висвітлюють прояви маскулінної, фемінної, андрогінної та недиференційованої гендерної ідентичності у зв'язку з вибором стратегій конфліктної поведінки, а також значення гендерних установок і стереотипів для конфліктної взаємодії.

Є. Мандаль [37] було досліджено регулятивну роль гендерної ідентичності у виборі стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях на робочому місці. Було виявлено, що маскулінні особи частіше демонструють суперництво та домінування у конфліктах. Фемінні особи виявляють більшу схильність до пристосування й уникнення. Андрогінні особи частіше обирають співпрацю та компроміс, демонструючи гнучкість і здатність поєднувати різні моделі поведінки залежно від ситуації. Недиференційовані особи не мають сталої переваги тієї чи іншої стратегії, їх поведінка менш прогнозована.

О. Ф. Москалик та М. О. Булах [16] було досліджено гендерні конфлікти та особливості ставлення студентів різної статі до конфліктних ситуацій. Було виявлено, що студенти жіночої статі, для яких характерне підвищене емоційне реагування в конфлікті (плач, образа, крик), мають гендерну ідентичність, в основі якої лежать сильні внутрішні суперечності між особистими уявленнями й соціальними стереотипами щодо ролей жінки. Студенти чоловічої статі, які сприймають конфлікт як протистояння й частіше асоціюють його з боротьбою чи силовими методами, виявляють гендерну ідентичність, що будується на традиційних стереотипах маскулінності й вимогах відповідності соціально очікуваним ролям чоловіка.

К. Ю. Пешенком та М. О. Нестеренко [20] було досліджено гендерні особливості поведінки у конфліктних ситуаціях та тенденції поведінки у групі юнаків

і дівчат віком від 17 до 25 років із різними типами гендерної ідентичності. Було виявлено, що маскулінні особи, які у конфліктних ситуаціях демонструють переважно конкуренцію й компроміс, мають гендерну ідентичність, що базується на традиційних стереотипах маскулінності, орієнтовану на незалежність і прийняття боротьби у групі. Фемінні особи, які у конфліктних ситуаціях схильні до пристосування, уникнення та компромісу, мають гендерну ідентичність, що характеризується залежністю, товариськістю та ухиленням від боротьби у групі. Андрогінні особи демонструють гнучке використання різних стратегій поведінки у конфлікті залежно від ситуації, у тому числі співробітництва, компромісу та конкуренції, що відображає інтегровану структуру гендерної ідентичності з поєднанням маскулінних і фемінних рис. Недиференційовані особи не мають стабільної поведінкової стратегії у конфлікті, їх гендерна ідентичність не зумовлює сталих моделей поведінки у групі.

О. О. Праченком [21] було досліджено гендерну толерантність та її прояви у поведінці осіб юнацького віку під час міжособистісних конфліктів. Було виявлено, що юнаки й дівчата з вищим рівнем гендерної толерантності демонструють більшу схильність до конструктивних стратегій поведінки у конфлікті, тоді як низький рівень толерантності супроводжується проявами нетерпимості й неконструктивними способами розв'язання суперечностей. Гендерна толерантність, як зазначає автор, є важливим чинником формування когнітивного й поведінкового рівнів гендерної ідентичності, оскільки відображає ставлення до соціальних ролей і стереотипів та впливає на вибір поведінкових стратегій у складних міжособистісних ситуаціях.

О. В. Іщуком [6] було досліджено вплив індивідуально-типологічних особливостей на стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях серед працівників чоловічої та жіночої статі. Було виявлено, що домінуючою стратегією у чоловіків є компроміс (29 %), а також уникання (23 %), тоді як жінки частіше демонструють компроміс (25 %) та уникання (25 %). Також встановлено сильний позитивний зв'язок між стратегією компромісу та сензитивністю особистості. У цьому дослідженні структура гендерної ідентичності учасників безпосередньо не вивчалася.

М. Г. Ткалич [24] було досліджено особливості гендерної ідентичності персоналу організацій, зокрема зміст когнітивного, мотиваційно-діяльнісного та емоційно-оцінного компонентів. Було виявлено, що гендерна ідентичність жінок більше орієнтована на міжособистісну сферу, потребу в любові, підтримці, турботі, тоді як у чоловіків домінують орієнтації на матеріальний статус, досягнення цілей, владу. У дослідженні стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях безпосередньо не вивчалися.

О. С. Кочаряном, Н. В. Баріною та Ю. В. Свиначенко [9] було досліджено особливості характерологічної обумовленості типів партнерської прихильності у дівчат. Було виявлено, що дівчата з псевдоавтономним типом прихильності характеризуються високою вираженістю «Дефензивного Я», що відображає схильність до уникнення глибоких контактів, підвищену вразливість і недовіру, що може впливати на уникнення конфліктних ситуацій або уникнення відповідальності у стосунках. Дівчата з надзалежним типом прихильності мають вираженість «Конформного Я», що проявляється у готовності підпорядковуватися зовнішнім нормам і уникати протистоянь, що може відповідати поведінковим стратегіям, зорієнтованим на пристосування й компроміс у конфліктних ситуаціях. Для дівчат з автономним типом прихильності специфічних характерологічних факторів не виявлено.

О. С. Кочаряном, Є. В. Фроловою та Є. А. Хашевою [12] було досліджено психосемантичну структуру архетипічного жіночого простору у дівчат віком від 18 до 25 років із різними моделями статевої організації. Було виявлено, що дівчата з континуально-альтернативною моделлю мають гендерну ідентичність із домінуванням маскулітних архетипів (Трикстер, Воїтельниця) та відокремленістю фемінних утворень від структури Я, що супроводжується труднощами в асиміляції жіночності. У дівчат з андрогінною моделлю ідентичність виявилася гетерогенною: частина поєднувала маскулітні й фемінні архетипи (інтегрована модель), частина мала домінування фемінних якостей або неінтегровану розірвану структуру. У цьому дослідженні стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях не вивчалися.

С. П. Мукундан та З. К. Абдулхадер [39] дослідили гендерно-рольову ідентичності та стилі поведінки у конфліктних ситуаціях серед менеджерів сервісного сектора. Було виявлено, що менеджери з андрогінною гендерною ідентичністю частіше обирають стратегії, орієнтовані на активне вирішення конфлікту – переговори, компроміс, конфронтацію. Менеджери з маскулінною ідентичністю також частіше використовують підходи активного вирішення конфліктів, зокрема переговори й конфронтацію. Фемінна гендерна ідентичність була пов'язана з більшою схильністю до відсторонення й резигнації як стратегій уникнення конфлікту. Дослідження підкреслює, що саме гендерна рольова ідентичність, а не біологічна стать, є більш значущим чинником вибору стилю поведінки у конфліктних ситуаціях.

Аналіз проведених емпіричних досліджень, у яких вивчалися особливості гендерної ідентичності особистості з різною поведінкою у конфліктних ситуаціях, показав, що хоча у наукових роботах розглянуто багато аспектів цієї проблематики – зокрема описані особливості гендерної ідентичності молоді в умовах конфліктів у студентському середовищі, персоналу організацій у професійних конфліктах, а також осіб із маскулінною, фемінною, андрогінною чи недиференційованою ідентичністю, які демонструють різні стратегії поведінки у конфліктах – питання особливостей гендерної ідентичності жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки у конфліктних ситуаціях залишалося поза увагою дослідників.

Висновки до розділу 1

Стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях розглядаються як відносно стійкі стилі реагування, що формуються під впливом поєднання особистісних схильностей, соціальних ролей, ціннісних орієнтацій і набутої практики. У наукових підходах підкреслюється значення як особистісних детермінант, культурного та гендерного контекстів, так і ситуаційних для вибору стратегії поведінки у конфліктній ситуації.

Гендерна ідентичність – це складне багаторівневе психологічне утворення, що поєднує когнітивний (усвідомлення статевої належності та уявлення про гендерні ролі), афективний (емоційне прийняття або неприйняття гендерної належності), поведінковий (реалізація гендерної ролі в соціальних ситуаціях), нормативно-ролевий (засвоєння соціальних норм і ролей), а також мотиваційно-ціннісний (особистісні установки й цілі, пов'язані з гендерною сферою) компоненти. Її формування зумовлюється взаємодією біологічних, психологічних і соціокультурних чинників у процесі соціалізації.

Гендерна ідентичність – динамічне багаторівневе утворення, що формується внаслідок взаємодії когнітивних процесів і соціального контексту, на перетині біологічного, особистісного й соціального рівнів та визначає поведінкові орієнтації особистості, у тому числі й у конфліктних ситуаціях. Більшість підходів підкреслюють значення інтеграції маскулінних і фемінних рис, а також гнучкості гендерної ідентичності як умови успішної адаптації в умовах соціальних трансформацій.

Науковий інтерес у емпіричних дослідженнях зосереджувався переважно на вивченні гендерної ідентичності молоді, студентів, персоналу організацій, менеджерів сервісного сектора.

Питання особливостей гендерної ідентичності жінок зрілого віку та їхніх стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях залишалося поза увагою попередніх досліджень. Не було виявлено праць, у яких комплексно аналізувалися когнітивний, афективний, мотиваційно-діяльнісний та нормативно-ролевий компоненти гендерної ідентичності жінок зрілого віку в контексті притаманного типу стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях.

РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЖІНОК ЗРІЛОГО ВІКУ З РІЗНИМИ СТРАТЕГІЯМИ ПОВЕДІНКИ В КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ

2.1. Організація дослідження, обґрунтування психодіагностичного інструментарію

Відповідно до поставленої мети та завдань дослідження було здійснено емпіричне вивчення психологічних особливостей гендерної ідентичності жінок зрілого віку з урахуванням різних стратегій їхньої поведінки у конфліктних ситуаціях. У цьому розділі подано докладний опис використаних емпіричних методів, а також наведено аргументацію щодо доцільності їхнього вибору. Окрім того, розкрито специфіку застосованих психодіагностичних методик, описано процедуру дослідження та подано характеристику вибірки учасниць, що базується на первинному аналізі отриманих даних.

Гіпотези дослідження:

Гіпотеза №1. Існують статистично значущі відмінності у показниках гендерної ідентичності жінок зрілого віку з різними домінуючими стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях.

Гіпотеза №2. Рівень гендерних установок та особистісних характеристик відрізняються у жінок зрілого віку залежно від типу домінуючої стратегії поведінки в конфлікті.

Гіпотеза №3. Існують особливості кореляційних зв'язків між показниками гендерної ідентичності та особистісних характеристик у жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях.

Гіпотеза №4. Факторна структура гендерної ідентичності жінок зрілого віку має специфічні відмінності залежно від обраної стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях.

Дослідження було реалізовано шляхом виконання таких завдань:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до вивчення структури гендерної ідентичності, зокрема уявлення особистості про гендерні ролі та їх узгодженість із образом «Я» у жінок зрілого віку.
2. Дослідити індивідуальний профіль гендерно-рольових характеристик і особливості Я-образу жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях.
3. Провести порівняльний аналіз показників гендерної ідентичності, особистісних та емоційних характеристик жінок із різними стратегіями поведінки в конфліктах.
4. Виявити особливості кореляційної структури показників гендерної ідентичності та особистісних характеристик у жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях.
5. Дослідити факторну структуру гендерної ідентичності жінок залежно від домінуючої стратегії поведінки в конфлікті та визначити спільні й відмінні тенденції між групами.

Дослідження проводилося у кілька послідовних етапів, кожен із яких мав власну мету та змістову спрямованість:

Підготовчий етап. На цьому етапі здійснювався теоретичний аналіз наукових джерел, присвячених проблематиці гендерної ідентичності та стратегіям поведінки в конфліктних ситуаціях у жінок зрілого віку. Це дозволило визначити ступінь наукової розробленості теми, окреслити актуальність проблеми, уточнити об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження. Також було сформовано методологічну основу та підбрано психодіагностичний інструментарій, який забезпечує надійність і валідність емпіричних даних.

Етап збору емпіричних даних. На другому етапі здійснювалося безпосереднє емпіричне дослідження. Було проведено опитування жінок зрілого віку із застосуванням стандартизованих методик, спрямованих на виявлення особливостей їхньої гендерної ідентичності та переважних стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях. Збір даних відбувався як у безпосередньому контакті з респондентками,

так і за допомогою онлайн-форм через соціальні мережі (зокрема, Telegram, Instagram, Facebook).

Етап обробки та інтерпретації результатів. Заключний етап передбачав статистичну обробку отриманих емпіричних даних із використанням методів математичної статистики, аналіз отриманих результатів та їх інтерпретацію у контексті поставлених гіпотез і завдань. Особлива увага приділялася виявленню взаємозв'язків між типом гендерної ідентичності та стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях у жінок зрілого віку.

Також чотири методики, обґрунтування та опис яких наведено нижче:

Фрайбурзький особистісний опитувальник (Freiburg Personality Inventory – FPI) є одним із найвідоміших багатофакторних особистісних тестів, розроблених у 1963 році групою німецьких учених під керівництвом Й. Фаренберга, Х. Зарга та Р. Г. Гампеля. Перша офіційна редакція тесту вийшла у 1970 році, а наступні – у 1973 та 1978 роках. Методика отримала широку популярність у країнах Західної Європи, де активно використовується у психологічній практиці, психодіагностиці та наукових дослідженнях.

FPI не спирається на якусь одну теоретичну концепцію особистості, а базується на емпіричному підході та поєднує досвід створення відомих тестів, таких як 16PF (Р. Кеттелла), ММРІ та ЕРІ (Г. Айзенка). Це робить його універсальним інструментом, який поєднує переваги різних психодіагностичних шкіл. Опитувальник дозволяє виявити ключові особистісні риси, оцінити емоційний стан, соціальну спрямованість, особливості міжособистісної поведінки та стратегії реагування на життєві труднощі.

FPI містить 114 тверджень, на які респондент відповідає за принципом «так» або «ні». Методика охоплює 12 базових шкал, серед яких нейротизм, спонтанна агресивність, депресивність, роздратованість, комунікабельність, врівноваженість, реактивна агресивність, сором'язливість, відкритість, екстраверсія–інтроверсія, емоційна лабільність та маскуліність–фемінність.

Питання стосуються звичних способів поведінки, емоційних реакцій, соціальних орієнтацій і самооцінки. Опитувальник може застосовуватись як індивідуально, так і в груповій формі, що робить його зручним для масових

обстежень. Час виконання варіюється від 20 до 50 хвилин залежно від форми проведення.

Для роботи з тестом необхідно мати бланк інструкції, опитувальник і лист для відповідей. Після заповнення бланків результати обробляються за допомогою спеціальних шаблонів або ключів для кожної шкали. Спочатку підраховуються «сирі» бали (первинні оцінки), які потім переводяться у стандартизовану дев'ятибальну систему (стен-шкалу). На основі отриманих даних складається індивідуальний профіль особистості, що дозволяє візуалізувати співвідношення різних особистісних характеристик. Інтерпретація профілю передбачає виділення низьких (1–3 бали), середніх (4–6 балів) і високих (7–9 балів) показників. Високі значення свідчать про вираженість певної риси, наприклад – агресивності чи емоційної нестійкості, тоді як низькі показники демонструють її слабку проявленість. Особливу увагу приділяють перевірці щирості відповідей: якщо респондент не виявляє готовності відповідати відверто, результати вважаються недостовірними.

У межах дослідження психологічних особливостей гендерної ідентичності жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях використання FPI є науково обґрунтованим і методологічно доцільним. Опитувальник дає змогу комплексно оцінити індивідуально-психологічні риси, що визначають соціальну адаптованість, емоційну стійкість, схильність до агресивних або унікаючих стратегій поведінки. Особливо значущими для дослідження є шкали нейротизму, агресивності, комунікабельності, емоційної лабільності та маскулінності–фемінності, які безпосередньо пов'язані з гендерними аспектами особистості та поведінковими реакціями у конфліктних ситуаціях.

Таким чином, застосування Фрайбурзького особистісного опитувальника дозволяє не лише описати індивідуально-психологічний портрет жінок зрілого віку, але й простежити, як особистісні риси та емоційно-вольові якості впливають на формування їхніх гендерних установок і вибір стратегій поведінки у конфлікті.

Методика «Gender Bias Quiz» (тест на гендерні упередження) – це психодіагностичний інструмент, спрямований на виявлення рівня усвідомлених і неусвідомлених стереотипів щодо ролей, рис і поведінкових характеристик,

притаманних чоловікам і жінкам. Тест ґрунтується на концепціях соціальної психології гендеру, зокрема на працях С. Бем, Дж. Іглі, Дж. Вільямс та К. Деусена, які підкреслювали вплив культурних норм і соціальних очікувань на формування уявлень про «жіночість» та «чоловічість».

Методика є опитувальником, який містить низку тверджень, що стосуються ставлення до соціальних ролей, сімейних обов'язків, професійних можливостей, емоційного вираження та лідерства представників обох статей. Респондентам пропонується оцінити кожне твердження за шкалою ступеня згоди – від повної підтримки до повного заперечення.

Опитувальник зазвичай складається з 20–30 тверджень, які охоплюють декілька змістових блоків: соціальні ролі та стереотипи поведінки (наприклад: «Чоловіки краще підходять для управлінських посад, ніж жінки»); емоційно-поведінкові особливості (наприклад: «Жінки є більш емоційними, тому їхні рішення менш раціональні»); розподіл сімейних обов'язків (наприклад: «Догляд за дітьми – це передусім жіноча справа»); професійна самореалізація та кар'єра (наприклад: «Жінці важче досягти успіху в кар'єрі через брак лідерських якостей»).

Залежно від модифікації тесту, твердження можуть бути спрямовані як на вимір рівня гендерної толерантності, так і на визначення ступеня внутрішньої узгодженості між власною гендерною ідентичністю та соціальними очікуваннями.

Респонденту пропонується уважно прочитати кожне твердження і зазначити ступінь своєї згоди або незгоди за п'ятибальною шкалою типу Лайкерта (1 – «повністю не згоден», 5 – «повністю згоден»). Отримані бали сумуються за кожним тематичним блоком, після чого обчислюється загальний показник схильності до гендерних упереджень.

Високі показники свідчать про наявність традиційних або стереотипних уявлень про роль статей у суспільстві. Середні значення вказують на часткову толерантність і помірковане сприйняття гендерних ролей. Низькі бали свідчать про гнучке мислення, високий рівень гендерної культури та прийняття різноманіття соціальних ролей.

У деяких варіаціях методики результати можуть бути розподілені за окремими підшкалами – «традиційні уявлення», «нейтральне сприйняття» та «гендерна рівність», що дозволяє більш точно простежити особистісну позицію респондентки щодо гендерних питань.

Використання «Gender Bias Quiz» у дослідженні психологічних особливостей гендерної ідентичності жінок зрілого віку є обґрунтованим і доцільним, оскільки дана методика дозволяє виявити, наскільки у свідомості респонденток присутні традиційні або сучасні уявлення про гендерні ролі. Цей показник є важливим для розуміння структури гендерної ідентичності, адже саме стереотипи та соціальні установки визначають, як жінка сприймає себе, свої можливості й поведінкові ролі у сімейній або професійній сфері.

Окрім того, результати тесту допомагають простежити зв'язок між рівнем гендерних упереджень і вибором стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях.

Таким чином, «Gender Bias Quiz» є цінним інструментом для вивчення соціально-психологічних аспектів гендерної ідентичності та дозволяє інтегрувати кількісні показники з якісним аналізом поведінкових тенденцій жінок зрілого віку.

Третя використана методика – методика Кеннета Томаса і Ральфа Кілмана (Thomas–Kilmann Conflict Mode Instrument, ТКІ) – один із найпоширеніших у світовій практиці психодіагностичних інструментів для вивчення стилів і стратегій поведінки особистості у конфліктних ситуаціях. Вона створена на основі моделі американських психологів К. Томаса та Р. Кілмана у 1972 році й спирається на класифікацію типів поведінки залежно від двох головних параметрів: орієнтації на власні інтереси (рівень наполегливості); орієнтації на інтереси інших (ступінь кооперації).

Комбінація цих двох вимірів дозволяє виділити п'ять базових стратегій поведінки в конфлікті: суперництво (змагання) – прагнення досягти власної мети, не враховуючи інтереси партнера; співпраця – пошук рішення, яке задовольняє обидві сторони; компроміс – часткове задоволення інтересів обох учасників; уникнення – ухилення від відкритого зіткнення та відмова від активних дій; пристосування (поступливість) – орієнтація на інтереси іншої сторони, навіть ціною власних.

Опитувальник складається із 30 пар тверджень, які описують типові реакції в конфліктних ситуаціях. Респондент має вибрати одне з двох тверджень у кожній парі – те, яке найбільше відповідає його звичній поведінці. Кожне обране твердження зараховується до певного типу поведінки, після чого підраховуються загальні бали за п'ятьма шкалами.

Методика може проводитися індивідуально або в груповому форматі. Інструкція передбачає, що респондент відповідає швидко, орієнтуючись на власні звичні моделі поведінки, не намагаючись дати «соціально бажані» відповіді. Тривалість виконання тесту – 10–15 хвилин.

Після підрахунку балів за кожною шкалою будується індивідуальний профіль конфліктної поведінки, який показує, якою стратегією найчастіше користується людина в конфліктних ситуаціях. Суперництво (високий рівень наполегливості, низька кооперація) – властиве людям, які схильні домінувати, прагнуть перемоги, іноді за рахунок емоційної напруги у стосунках. Співпраця (високі показники і наполегливості, і кооперації) – ознака конструктивного стилю взаємодії, що сприяє ефективному вирішенню конфліктів. Компроміс – свідчить про гнучкість і здатність шукати взаємоприйнятні рішення. Уникнення – характерне для осіб, які не бажають брати участь у конфлікті, часто через страх емоційного напруження чи невпевненість. Пристосування – демонструє готовність до поступок, що може як підтримувати гармонію у стосунках, так і свідчити про занижену самооцінку або страх перед відторгненням.

Отримані результати дають змогу визначити домінантний стиль поведінки жінки у конфліктних ситуаціях, її ставлення до власних потреб і потреб інших, а також рівень емоційної регуляції. Комбінація стилів дозволяє побачити, наскільки гнучко респондентка реагує на міжособистісні труднощі та як це співвідноситься з її ціннісними установками.

Використання опитувальника К. Томаса у дослідженні психологічних особливостей гендерної ідентичності жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях має безпосереднє наукове обґрунтування. Дана

методика дозволяє не лише виявити домінантні типи поведінки у конфлікті, а й простежити зв'язок між ними та особливостями гендерної самосвідомості.

Жінки зрілого віку нерідко поєднують традиційні соціальні ролі з потребою у самореалізації, тому їхні стратегії поведінки в конфлікті можуть варіюватися від поступливості до активної співпраці. Методика Томаса допомагає виявити, як рівень сформованості гендерної ідентичності впливає на вибір стилю – чи жінка схильна зберігати гармонію шляхом пристосування, чи відстоює власну позицію, шукаючи конструктивного рішення.

Таким чином, застосування цього інструменту є ключовим для емпіричної частини дослідження, адже дозволяє зіставити індивідуально-особистісні риси (визначені, наприклад, за FPI) із конкретними поведінковими проявами у конфліктах, що формує комплексне уявлення про взаємозв'язок гендерної ідентичності та конфліктної поведінки у жінок зрілого віку.

Четверта використана методика статево-рольовий опитувальник (BSRI) був розроблений американською психологинєю Сандрою Бем у 1974 році та став однією з найвідоміших методик для вивчення гендерної ідентичності. Метою опитувальника є визначення того, наскільки особистість ототожнює себе з традиційно «маскулінними» (чоловічими) та «фемінними» (жіночими) рисами, а також виявлення рівня андрогінності – поєднання характеристик обох типів.

Розробка цієї методики ґрунтується на уявленні про те, що гендерна ідентичність не є жорстко полярною (чоловічою або жіночою), а має континуальний характер. С. Бем вважала, що поєднання маскулінних і фемінних рис у межах однієї особистості є показником психологічної гнучкості, адаптивності та зрілості, що дозволяє людині ефективніше діяти в різних життєвих ситуаціях.

Оригінальний опитувальник складається із 60 тверджень, які описують різні особистісні якості. Респондентам пропонується оцінити, наскільки кожна риса є для них характерною, за 7-бальною шкалою, де 1 – «зовсім не характерно», а 7 – «дуже характерно». Опитувальник може проводитись індивідуально або у груповій формі. На виконання зазвичай відводиться 15–20 хвилин.

Усі характеристики поділені на три групи: маскулінні риси – асоціюються з упевненістю, незалежністю, наполегливістю, рішучістю (наприклад: «уміння керувати», «схильність до лідерства», «самотійність»); фемінні риси – пов'язані з чуйністю, емоційністю, турботою, делікатністю (наприклад: «чуйність до потреб інших», «ніжність», «вразливість»); нейтральні риси – не мають вираженого гендерного забарвлення (наприклад: «щирість», «надійність», «працьовитість»).

Після обробки результатів визначається середній показник за кожною шкалою – маскулінністю, фемінністю та андрогінністю. Після підрахунку середніх показників за шкалами визначається тип гендерної ідентичності: маскулінний тип – високі показники маскулінності при низьких фемінних; фемінний тип – високі фемінні показники при низьких маскулінних; андрогінний тип – високі показники за обома шкалами; недиференційований тип – низькі показники як маскулінності, так і фемінності.

Андрогінність, за Бем, відображає здатність особистості гнучко застосовувати як маскулінні, так і фемінні риси залежно від ситуації, що свідчить про зрілість та адаптивність. Тип гендерної ідентичності розглядається як чинник, що впливає на самосприйняття, соціальну поведінку, міжособистісні взаємини та стиль вирішення конфліктів. Маскулінні особи схильні до наполегливості, змагальності, орієнтації на результат. Фемінні – демонструють емпатійність, поступливість, високий рівень соціальної чутливості. Андрогінні – характеризуються емоційною зрілістю, гнучкістю, здатністю балансувати між співпрацею та самоствердженням. Недиференційовані особистості часто виявляють невпевненість, труднощі у прийнятті рішень, схильність до уникання конфліктів.

Використання статево-рольового опитувальника С. Бем є надзвичайно важливим для вивчення гендерної ідентичності жінок зрілого віку, адже він дозволяє визначити, який тип ідентичності (маскулінний, фемінний, андрогінний чи недиференційований) переважає у конкретної респондентки. У контексті дослідження взаємозв'язку між гендерною ідентичністю та стратегіями поведінки в конфлікті, ця методика дає можливість простежити, як внутрішня гендерна структура особистості впливає на вибір способів реагування у конфліктних ситуаціях.

2.2. Опис вибірки дослідження та її характеристика

Емпіричне дослідження було проведено із залученням Інтернет-ресурсів, зокрема Facebook, Telegram та Instagram. Збір даних здійснювався анонімно за допомогою онлайн-платформи Google Forms, а їх обробка виконувалася за допомогою програмного забезпечення IBM SPSS Statistics 26 та Microsoft Excel.

У опитуванні психологічних особливостей гендерної ідентичності жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях взяло участь 127 респонденток.

Рівень освіти респонденток свідчить про високий освітній потенціал досліджуваної вибірки. Переважна більшість учасників мають вищу освіту – 84 особи (66%). 13 респонденток (10%) мають науковий ступінь. Середньо-спеціальну освіту мають 16 осіб (13%), середню – 10 (8%), а незакінчену вищу – 4 (3%). Такі результати свідчать про значний освітній потенціал вибірки. Результати розподілу респонденток за освітою представлені на рисунку 2.1.

Рис. 2.1 Структура вибірки респонденток за рівнем освіти

Наступним кроком проаналізуємо результати жінок за сімейним статусом. Більшість респонденток перебувають у офіційному шлюбі – 77 осіб (61%), 17 респонденток (13%) знаходяться у партнерських стосунках із спільним проживанням, а 3 особи (2%) – у партнерських стосунках без спільного проживання. 20 осіб (16%) є

розлученими, 1 респондентка (1%) – вдова, а 9 осіб (7%) ніколи не перебували у шлюбі. Таким чином, у вибірці переважають респонденти з досвідом сімейних стосунків. Результати розподілу респонденток за сімейним статусом подано на рисунку 2.2.

Рис. 2.2 Структура вибірки респонденток за сімейним статусом

Щодо кількості дітей, більшість респонденток мають одну дитину – 63 особи (50%), 35 осіб (28%) мають двох дітей, 12 осіб (9%) – трьох, 3 респондентки (2%) виховують більше трьох дітей. 14 осіб (11%) не мають дітей. Отже, у вибірці переважають сім'ї з однією або двома дітьми, що відповідає сучасним тенденціям. Розподіл респонденток за кількістю дітей наведено на рис. 2.3.

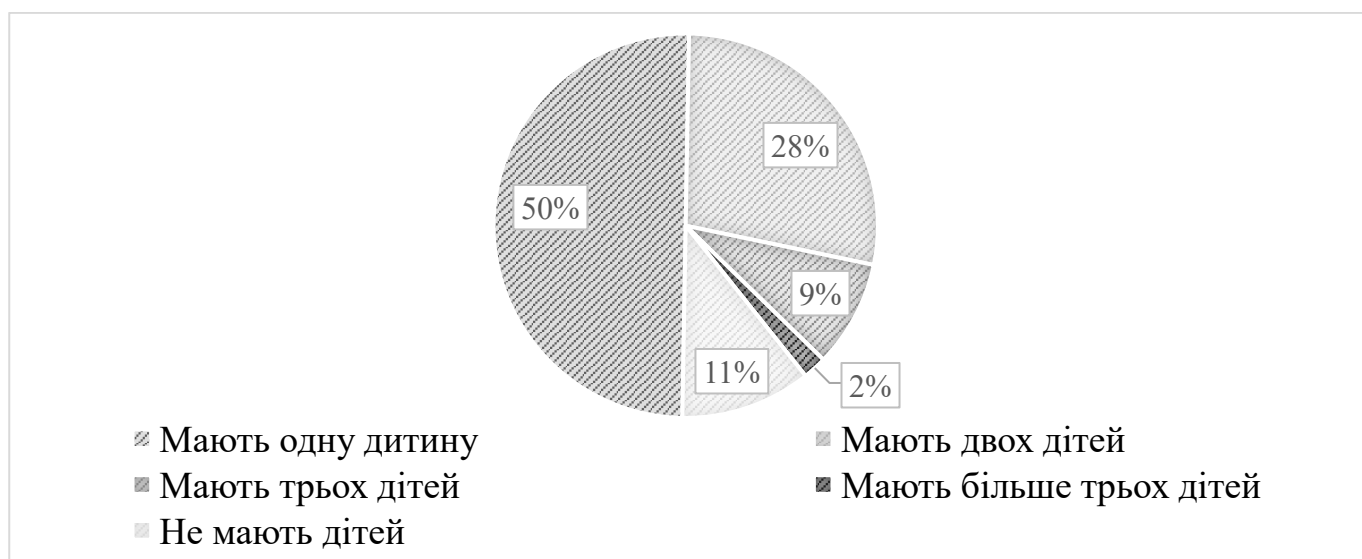

Рис. 2.3. Структура вибірки респонденток за кількістю дітей

Переважна більшість респонденток не мають онуків – 101 особа (79,5%), тоді як 26 учасників (20,5%) зазначили, що вже мають онуків. Отже, вибірка охоплює як осіб середнього, так і старшого віку, що важливо для інтерпретації результатів. Розподіл респонденток за наявністю онуків подано на рис. 2.4.

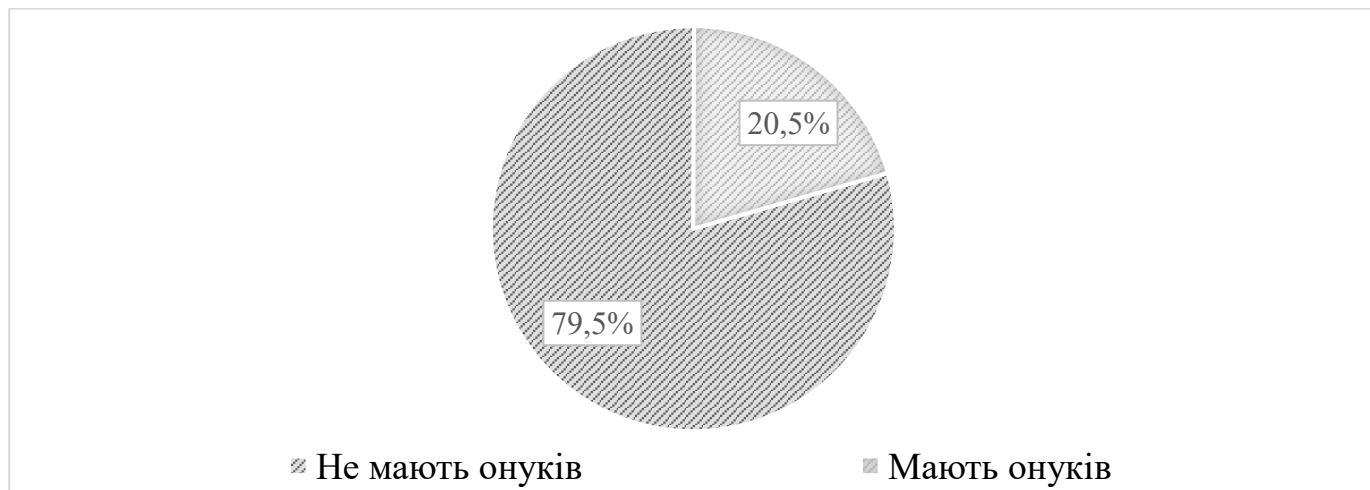

Рис. 2.4 Структура вибірки респонденток за наявністю онуків

Також, респонденток було опитано на рахунок робочої зайнятості. За показником зайнятості більшість респонденток працюють повний робочий день – 82 особи (65%). 22 респонденти (17%) працюють неповний день, 11 (9%) не працюють, але шукають роботу, 7 (5%) тимчасово не працюють і не шукають, а 5 жінок (4%) вийшли на пенсію. Це вказує на високий рівень соціально-професійної активності вибірки. Розподіл респонденток за видом зайнятості подано на рис. 2.5.

Рис. 2.5 Структура вибірки респонденток за видом зайнятості

На питання «Чи відчуваєте ви, що ваша роль у суспільстві змінилася за останні роки?» опитувана група дала наступні відповіді: 76 респонденток (60%) відчувають зміни своєї ролі у суспільстві протягом останніх років, тоді як 51 (40%) не відзначили суттєвих змін. Це свідчить про активне соціальне пристосування більшості опитаних до сучасних умов життя. Результати розподілу відповідей щодо зміни соціальної ролі подано на рисунку 2.6.

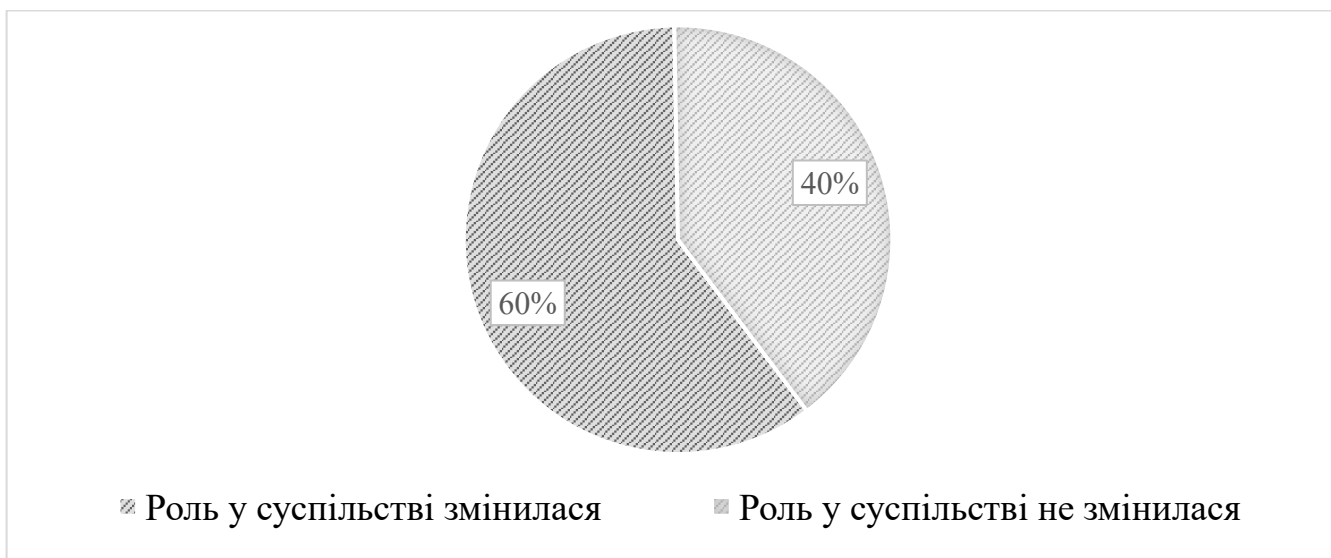

Рис. 2.6. Розподіл відповідей респонденток щодо зміни своєї соціальної ролі за останні роки

Також, було проведено опитування схоже із попереднім але вже роллю у сім'ї. 74 респонденти (58%) зазначили, що їхня роль у сім'ї змінилася протягом останніх років, а 53 (42%) не помітили змін. Отже, для більшості учасників характерна динамічність сімейних ролей. Розподіл відповідей подано на рисунку 2.7.

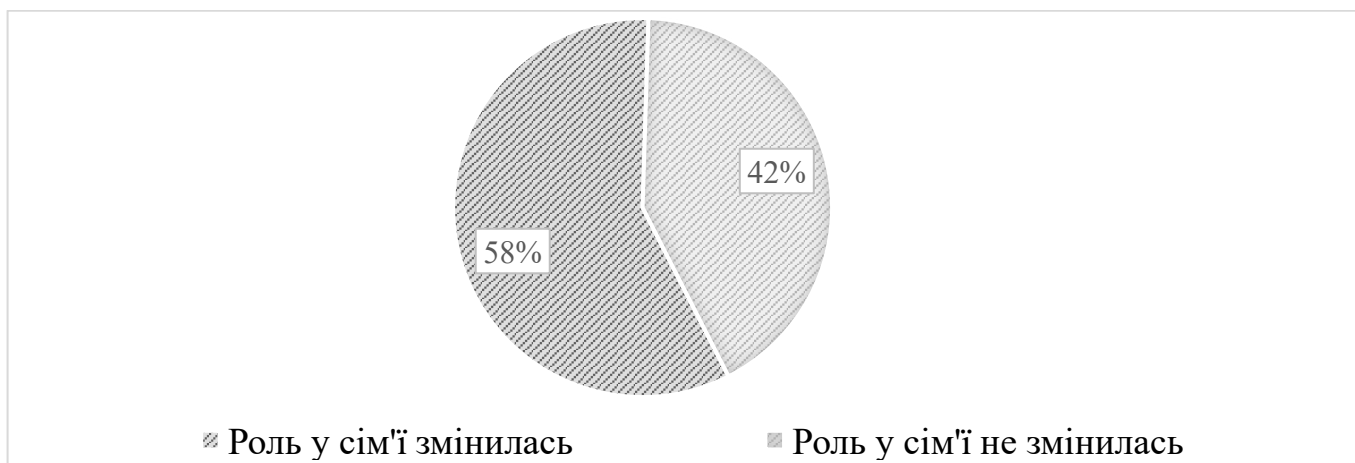

Рис. 2.7. Розподіл відповідей респонденток щодо зміни своєї ролі в сім'ї за останні роки

У межах дослідження проаналізовано вибірку зі 127 жінок зрілого віку, яких було розподілено на шість груп відповідно до домінуючих стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях за методикою К. Томаса: суперництво, співпраця, компроміс, уникнення, пристосування, а також окрема група учасниць, у яких не виокремлювався один стійкий домінантний стиль, а продемонстрували поєднання кількох стратегій одночасно. Узагальнений розподіл респонденток наведено у таблиці 2.1. Для подальшого емпіричного аналізу було обрано три найчисельніші групи – компроміс, уникнення та пристосування, оскільки саме вони забезпечили достатню репрезентативність для міжгрупових порівнянь. Такий підхід дав змогу сфокусовано дослідити психологічні особливості гендерної ідентичності залежно від найбільш поширених стратегій реагування у конфліктних ситуаціях.

Таблиця 2.1.

Розподіл вибірки за домінуючими стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях

Тип поведінки	Кількість респонденток
Суперництво	6
Співпраця	11
Компроміс	37
Уникнення	25
Пристосування	26
Недиференційований тип поведінки	22

Як видно з таблиці 2.1, найбільш чисельними групами виявилися «компроміс», «уникнення» та «пристосування», що забезпечує можливість їх наступного порівняльного аналізу. Загалом у дослідженні взяли участь 127 респонденток.

Висновки до розділу 2

У результаті проведеного науково-дослідницького процесу було обґрунтовано методологічну основу емпіричного дослідження, спрямованого на вивчення психологічних особливостей гендерної ідентичності жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях. Детально розкрито основні етапи дослідження: підготовчий етап, що включав теоретичний аналіз проблеми та формування емпіричної бази; етап збору первинних даних, який передбачав застосування психодіагностичних методик; а також етап статистичної обробки та інтерпретації результатів, спрямований на виявлення закономірностей і взаємозв'язків між досліджуваними змінними.

Представлені гіпотези дослідження.

Окрім цього, у розділі подано характеристику та обґрунтування використаних психодіагностичних методик, які дали змогу комплексно оцінити особливості особистісної структури жінок зрілого віку, їхні гендерні установки та типи поведінки в конфлікті. Також визначено математико-статистичні методи обробки емпіричних даних, що забезпечили точність аналізу та підтвердили достовірність отриманих результатів.

Окреслено соціально-демографічні особливості вибірки, до якої увійшли 127 жінок зрілого віку, що відрізняються за рівнем освіти, сімейним статусом, батьківським досвідом, професійною зайнятістю та суб'єктивним відчуттям змін своєї соціальної та сімейної ролі. На основі результатів методики К. Томаса здійснено розподіл респонденток на групи за домінуючими стратегіями поведінки у конфлікті, що дало змогу виділити три найбільш репрезентативні групи (компроміс, уникнення, пристосування) для подальшого порівняльного аналізу.

РОЗДІЛ 3

РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЖІНОК ЗРІЛОГО ВІКУ З РІЗНИМИ СТРАТЕГІЯМИ ПОВЕДІНКИ В КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ

3.1. Описова характеристика жінок зрілого віку з різними домінуючими стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях

Під час дослідження було проаналізовано вибірку жінок зрілого віку, які відрізняються за домінуючими стратегіями поведінки у конфліктних ситуаціях. За результатами методики К. Томаса, учасниць було розподілено на три групи відповідно до домінантних стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях – компроміс, уникнення та пристосування. Такий поділ дав змогу порівняти особливості проявів гендерної ідентичності, емоційних та особистісних характеристик у представниць кожної групи. У межах даного підрозділу подано узагальнену описову характеристику вибірки, що відображає середні показники основних досліджуваних змінних і дає змогу окреслити загальні тенденції, притаманні жінкам із різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях.

Першим кроком розглянемо описову статистику за методикою «Gender Bias Quiz». Результати описової статистики залежно від домінантного типу поведінки респонденток представлено у таблиці 3.1.

У групі жінок, схильних до компромісу, середній рівень гендерних установок відображає більш збалансоване сприйняття гендерних ролей. Для цієї групи характерне прагнення поєднувати різні соціальні ролі, проявляючи толерантність і гнучкість у міжособистісній взаємодії.

Таблиця 3.1.

Описова статистика рівня гендерних установок у групах жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки

Шкала	Група											
	Компроміс				Уникнення				Пристосування			
	С	СВ	Мін	Макс	С	СВ	Мін	Макс	С	СВ	Мін	Макс
Рівень гендерних установок	34,24	10,36	20	59	33,42	9,47	20	50	37,00	8,23	25	56

Примітка. С – середнє значення; СВ – стандартне відхилення; Мін – мінімальне значення; Макс – максимальне значення.

Як видно з таблиці 3.1, середні показники рівня гендерних установок свідчать про помірний рівень вираженості гендерних уявлень у вибірці загалом. Найвищий середній показник спостерігається у групі з переважанням стратегії пристосування, що може вказувати на більш традиційні або стереотипні погляди щодо гендерних ролей, які корелюють із тенденцією уникати відкритого протистояння в конфліктних ситуаціях. Найнижчий середній показник зафіксовано у групі, що демонструє стратегію уникнення. Це може свідчити про знижену вираженість гендерних упереджень і певну байдужість до гендерно-рольових норм, що поєднується з пасивністю у вирішенні конфліктів та емоційним дистанціюванням. Отже, результати свідчать про те, що рівень гендерних установок має певний зв'язок зі стратегією поведінки в конфлікті: більш стереотипне сприйняття гендерних ролей властиве жінкам, які обирають поступливість і пристосування, тоді як гнучкість і поміркованість у гендерних уявленнях більш характерна для тих, хто прагне компромісу.

Наступним кроком розглянемо описову статистику за методикою «Фрайбурзький особистісний опитувальник», відповідно до домінантних стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях. Результати представлено у таблиці 3.2. Жінки зі стратегією компромісу демонструють відносно низькі рівні нейротизму і депресивності, що вказує на емоційну стабільність і здатність контролювати власні реакції у стресових ситуаціях. Високі показники за шкалами товариськості та

відкритості свідчать про комунікабельність, доброзичливість і готовність до взаємодії, що узгоджується з вибором конструктивної стратегії вирішення конфліктів. Помірні значення маскулінності–фемінності вказують на збалансованість між наполегливістю та емоційною чутливістю, що також сприяє пошуку компромісних рішень.

Таблиця 3.2.

Описова статистика показників Фрайбурзького особистісного опитувальника у групах жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях

Шкали	Група											
	Компроміс				Уникнення				Пристосування			
	С	СВ	Мін	Макс	С	СВ	Мін	Макс	С	СВ	Мін	Макс
Невротичність	5,16	3,01	1	9	6,29	2,22	2	9	6,45	2,39	2	9
Спонтанна агресивність	3,65	1,95	1	8	4,13	2,76	1	9	3,15	1,50	1	6
Депресивність	4,05	2,85	1	9	5,08	3,03	1	9	4,55	2,61	1	9
Дратівливість	3,35	2,34	1	9	3,88	2,46	1	8	3,30	1,72	1	6
Товариськість	6,84	2,01	2	9	5,79	2,40	1	9	6,15	2,21	1	9
Врівноваженість	4,41	2,01	1	8	3,88	1,85	1	8	3,70	2,41	1	8
Реактивна агресивність	2,89	1,78	1	7	3,25	1,73	1	8	2,55	1,36	1	5
Сором'язливість	2,95	2,41	1	9	4,13	2,54	1	9	3,50	2,31	1	8
Відкритість	7,86	1,38	3	9	7,33	1,37	4	9	7,90	0,97	6	9
Екстраверсія-інтроверсія	5,97	1,82	2	9	5,50	1,47	2	9	5,95	1,85	3	9
Емоційна лабільність	4,84	2,78	1	9	5,75	2,61	1	9	5,55	2,11	3	9
Маскулінність-фемінність	7,05	1,47	1	9	6,54	1,28	4	9	5,90	2,17	1	8

Примітка. С – середнє значення; СВ – стандартне відхилення; Мін – мінімальне значення; Макс – максимальне значення.

У групі з домінуванням стратегії уникнення спостерігаються вищі середні значення за шкалами нейротизму, депресивності та емоційної лабільності, що свідчить про підвищену тривожність, чутливість до стресових впливів та схильність до внутрішнього переживання конфлікту. Водночас у цієї групи нижчі показники товарищескості і врівноваженості, що може відображати емоційну замкненість і невпевненість у міжособистісній взаємодії. Жінки, схильні до пристосування, характеризуються найвищими значеннями нейротизму та депресивності, що свідчить про виражену емоційну вразливість та схильність до самообмеження у конфліктах. Високі бали за шкалою фемінності відображають орієнтацію на соціальні очікування, емпатійність і прагнення до гармонії, навіть ціною власних інтересів. Разом з тим показники відкритості і товарищескості свідчать, що жінки цієї групи залишаються соціально активними, але воліють уникати конфронтації через внутрішню потребу у схваленні. Аналіз даних таблиці 3.2 свідчить, що вищі значення емоційної лабільності, нейротизму та депресивності властиві жінкам, які обирають пасивні стратегії (уникнення, пристосування), нижчі показники цих рис і вищі значення соціальної відкритості та врівноваженості – у тих, хто схильний до компромісу.

Останнім кроком розглянемо результати описової – статистики за методикою «Статевро-рольовий опитувальник Бем (BSRI)» відповідно до домінантних типів поведінки у конфліктних ситуаціях. Результати наведено у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3.

Показники статево-рольового опитувальника Бем (BSRI) у групах жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях

Шкали	Група											
	Компроміс				Уникнення				Пристосування			
	С	СВ	Мін	Макс	С	СВ	Мін	Макс	С	СВ	Мін	Макс
Маскулінність	41,30	33,41	4	95	33,04	30,49	2	95	41,80	33,45	2	85
Фемінність	36,54	33,66	4	95	48,00	34,29	5	85	44,85	33,78	6	85
Андрогінність	-0,06	0,36	-0,93	0,7	0,21	0,55	-0,81	1,51	0,18	0,59	-0,93	1,51

Примітка – С – середнє значення; СВ – стандартне відхилення; Мін – мінімальне значення; Макс – максимальне значення.

У групі з домінуванням стратегії компромісу результати свідчать про збалансоване поєднання традиційно чоловічих і жіночих якостей, що відображено у незначному показнику андрогінності. Це вказує на гнучкість, соціальну адаптивність та здатність поєднувати емоційну чутливість із раціональністю, що сприяє конструктивному вирішенню конфліктних ситуацій.

Жінки зі стратегією уникнення характеризуються нижчим рівнем маскулінності та дещо вищим рівнем фемінності, що відображає перевагу традиційно жіночих рис. Показник андрогінності у цій групі свідчить про тенденцію до внутрішнього балансу, однак у поведінковому плані переважає пасивність і уникнення відкритого зіткнення, що відповідає обраній стратегії.

Найвищі середні показники як маскулінності, так і фемінності зафіксовано у жінок зі стратегією пристосування. Така комбінація свідчить про виражену андрогінність, тобто гармонійне поєднання чоловічих і жіночих рис у структурі особистості. Проте у контексті їхньої поведінкової стратегії андрогінність тут набуває соціально орієнтованого, поступливого характеру: ці жінки схильні до компромісів на користь збереження стосунків, виявляючи емпатійність, чуйність і водночас здатність контролювати власні емоції.

За даними, наведеними в табл. 3.3, можна зробити висновок, що рівні маскулінності, фемінності та андрогінності відрізняються залежно від домінантної стратегії поведінки, і ці відмінності узгоджуються з психологічною логікою відповідних типів реагування у конфліктних ситуаціях.

Загальний аналіз свідчить, що жінки зі стратегією компромісу характеризуються відносно врівноваженим співвідношенням маскулінних і фемінних рис при низькому рівні андрогінності. Представниці групи уникнення демонструють переважно фемінний профіль, що узгоджується з характерною для цієї стратегії тенденцією до уникнення відкритих форм протистояння. Жінки, схильні до пристосування, мають найвищий серед груп показник андрогінності, що свідчить про поєднання маскулінних і фемінних характеристик, хоча їхня поведінка у конфліктних ситуаціях загалом орієнтована на зниження напруги та підтримання гармонії.

3.2. Порівняльний аналіз показників гендерної ідентичності жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях

Перевірка нормальності розподілу даних була проведена за допомогою тестів Шапіро-Вілка та Колмогорова-Смірнова. Більшість змінних мають низькі р-значення ($< 0,05$), що свідчить про відхилення від нормального розподілу, як зазначено в таблиці додатку А. Таким чином, припускаємо, що, більшість отриманих значень не відповідають нормальному розподілу.

Для виявлення психологічних особливостей гендерної ідентичності жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях було застосовано непараметричний критерій Крускала-Уолліса для порівняння трьох незалежних вибірок.

Першим кроком проаналізуємо наявність статистично значущих відмінностей у рівні гендерних установок між групами за домінантним типом поведінки в конфліктних ситуаціях. Результати наведено у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4.

Результати критерію Крускала–Уолліса за показником рівня гендерних установок у групах жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях

Показник	H	p
Рівень гендерних установок	2,526	0,283

Примітка. H – статистика критерію Крускала–Уолліса; p – рівень статистичної значущості.

Як можемо бачити з таблиці 3.4, статистично значущих відмінностей у рівні гендерних установок між групами жінок із різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях виявлено.

Далі розглянемо наявність статистично значущих відмінностей за за показниками методики «Фрайбурзький особистісний опитувальник». Результати наведено у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5.

Результати критерію Крускала–Уолліса за показниками Фрайбурзького особистісного опитувальника у групах жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях

Показник	H	p
Невротичність	4,204	0,122
Спонтанна агресивність	0,799	0,671
Депресивність	1,895	0,388
Дратівливість	0,628	0,731
Товариськість	3,440	0,179
Врівноваженість	1,977	0,372
Реактивна агресивність	1,635	0,442
Сором'язливість	4,288	0,117
Відкритість	3,886	0,143
Екстраверсія-інтроверсія	2,300	0,317
Емоційна лабільність	1,977	0,372
Маскулінність-фемінність	6,484	0,039

Примітка. H – статистика критерію Крускала–Уолліса; p – рівень статистичної значущості.

Як видно з таблиці 3.5, за більшістю шкал Фрайбурзького особистісного опитувальника статистично значущих відмінностей між трьома групами жінок не виявлено (усі $p > 0,05$). Це свідчить про те, що такі особистісні характеристики, як невротичність, агресивність, депресивність, товариськість, врівноваженість чи

відкритість, є відносно стабільними індивідуальними рисами, які не залежать від домінантної поведінкової стратегії у конфліктних ситуаціях.

Разом з тим, згідно з даними таблиці 3.5, статистично значущі відмінності ($p < 0,05$) виявлено за шкалою «маскулінність-фемінність» ($H = 6,484$; $p = 0,039$). Це свідчить, що саме гендерно-рольові характеристики істотно диференціюють жінок із різними стратегіями поведінки у конфлікті.

Останнім кроком розглянемо наявність статистично значущих відмінностей за методикою «Стативно-рольовий опитувальник Бем (BSRI)». Результати представлено у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6.

Результати критерію Крускала–Уолліса за показниками стативно-рольового опитувальника Бем (BSRI) у групах жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях

Показник	H	p
Маскулінність	2,393	0,302
Фемінність	1,162	0,559
Андрогінність	5,516	0,063

Примітка. H – статистика критерію Крускала–Уолліса; p – рівень статистичної значущості.

Як видно з таблиці 3.6, статистично значущих відмінностей між трьома групами жінок за показниками маскулінності, фемінності та андрогінності не виявлено (усі $p > 0,05$). Це свідчить про те, що рівні стативно-рольових характеристик за методикою BSRI є відносно подібними незалежно від того, яку поведінкову стратегію жінки обирають у конфліктних ситуаціях.

У результаті порівняльного аналізу встановлено, що для більшості показників гендерної ідентичності та особистісних характеристик жінок зрілого віку статистично значущих відмінностей між групами з різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях не виявлено. Єдиною шкалою, за якою спостерігається достовірна різниця,

виявилася шкала «маскулінність-фемінність» за методикою Фрайбурзького особистісного опитувальника ($p < 0,05$), що свідчить про частковий зв'язок гендерно-рольових характеристик із вибором поведінкової стратегії у конфлікті. Водночас рівень гендерних установок та статево-рольові показники за методикою BSRI є подібними в усіх досліджуваних групах..

3.3. Особливості кореляційної структури показників гендерної ідентичності та особистісних характеристик жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях

З огляду на результати аналізу нормальності розподілу, для подальшого дослідження взаємозв'язків та забезпечення надійності отриманих результатів було обрано непараметричний статистичний метод – коефіцієнт кореляції Спірмена.

Першим кроком розглянемо кореляційні зв'язки в першій групі – домінуючий тип поведінки в конфліктних ситуація – компроміс.

Показник маскулінності у даній групі демонструє один прямий кореляційний зв'язок із показником дратівливості. Шкала «маскулінність» має прямий кореляційний зв'язок із шкалою «дратівливість». Це свідчить про те, що зі зростанням рівня маскулінності підвищується схильність до проявів дратівливості (рис.3.1).

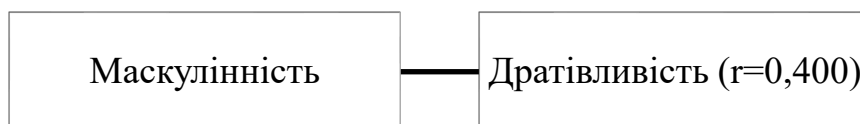

Рис. 3.1. Структура кореляційних зв'язків показника маскулінності у групі жінок зі стратегією «компроміс»

Отриманий кореляційний зв'язок може свідчити про те, що у жінок зі стратегією «компроміс» вищі показники маскулінності поєднуються з більшою емоційною реактивністю, зокрема дратівливістю, у ситуаціях взаємодії. Така особливість, імовірно, відображає індивідуальні відмінності емоційної регуляції.

Далі розглянемо кореляційні зв'язки за показником фемінності у даній групі. Результати подано на рис. 3.2.

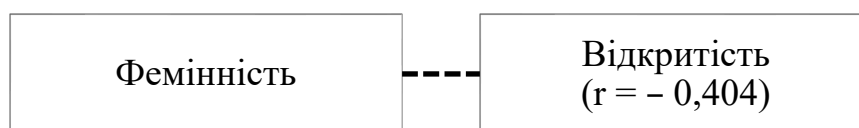

Рис. 3.2. Структура кореляційних зв'язків показника фемінності у жінок із домінуючою стратегією «компроміс»

Шкала «фемінність» має один обернений кореляційний зв'язок зі шкалою «відкритість», що вказує на тенденцію до зниження показників відкритості зі зростанням рівня фемінності у міжособистісній взаємодії. Такий зв'язок може відображати більш стриманий стиль соціальної поведінки або обмежену готовність до саморозкриття, що пов'язано з індивідуальними емоційно-комунікативними особливостями.

Далі розглянемо кореляційні зв'язки за показником андрогінності у цій групі. У жінок із домінуючою стратегією поведінки «компроміс» шкала «андрогінність» має два прямі кореляційні зв'язки — зі шкалами «уникнення» та «сором'язливість», а також один обернений зв'язок зі шкалою «товариськість». Результати подано на рис. 3.3.

Рис. 3.3. Структура кореляційних зв'язків показника андрогінності у жінок із домінуючою стратегією «компроміс»

Шкала «андрогінність» має прямий кореляційний зв'язок зі шкалою «уникнення», що вказує на тенденцію до переважання уникливої поведінки у

конфліктних ситуаціях у жінок із вищими показниками андрогінності. Крім того, шкала «андрогінність» прямо корелює зі шкалою «сором'язливість», що може свідчити про поєднання маскулінних і фемінних рис із більшою стриманістю у соціальній взаємодії. Виявлений обернений кореляційний зв'язок зі шкалою «товариськість» свідчить про те, що зі зростанням рівня андрогінності зменшується схильність до широкого кола соціальних контактів. У сукупності ці взаємозв'язки можуть відображати особливості емоційно-комунікативного стилю жінок із поєднанням маскулінних і фемінних рис, для яких характерним є вибіркоче соціальне залучення та орієнтація на більш стримані форми взаємодії.

Наступним кроком проаналізуємо кореляційні зв'язки у другій групі — жінок із домінуючою стратегією поведінки «уникнення». У цій групі виявлено два кореляційні зв'язки за показником фемінності: обернений — зі шкалою «співпраця» та прямий — зі шкалою «пристосування». Дані подано на рис. 3.4.

Рис. 3.4. Кореляційні зв'язки показника фемінності у групі жінок із домінуючою стратегією «уникнення»

У межах цієї групи встановлено статистично значущий обернений кореляційний зв'язок між шкалою «фемінність» і шкалою «співпраця», що свідчить про зниження схильності до кооперативного розв'язання конфліктів зі зростанням рівня фемінності. Також зафіксовано прямий кореляційний зв'язок між шкалою «фемінність» і шкалою «пристосування», тобто вищі показники фемінності супроводжуються більшою тенденцією до використання стратегії пристосування у конфліктних ситуаціях. У сукупності ці зв'язки можуть відображати особливості міжособистісної взаємодії жінок із вираженими фемінними рисами у групі

«уникнення», зокрема меншу орієнтацію на активну кооперацію та більшу схильність до пасивніших, емоційно-захисних форм реагування у конфліктних ситуаціях.

У цій групі шкала «андроґінність» має один обернений кореляційний зв'язок зі шкалою «спонтанна агресивність». Дані подано на рис. 3.5.

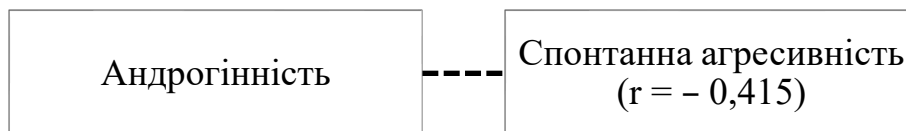

Рис. 3.5. Структура кореляційних зв'язків показника андроґінності у групі жінок зі стратегією «уникнення»

Обернений кореляційний зв'язок між шкалою «андроґінність» і шкалою «спонтанна агресивність» свідчить про те, що зі зростанням рівня андроґінності знижується вираженість імпульсивних агресивних реакцій. Така закономірність може характеризувати тенденцію до менш емоційно-імпульсивних форм реагування у жінок із поєднанням маскулінних і фемінних рис у межах цієї групи.

Далі проаналізуємо кореляційні зв'язки у третій групі респонденток, для якої домінуючим типом поведінки в конфліктних ситуаціях є стратегія «пристосування». У цій групі шкала «маскулінність» має два прямі кореляційні зв'язки — зі шкалою «співпраця» та шкалою «товариськість». Результати подано на рис. 3.6.

Рис. 3.6 Структура кореляційних зв'язків показника маскулінності у жінок із домінуючою стратегією «пристосування»

Шкала «маскулінність» має прямий кореляційний зв'язок зі шкалою «співпраця», що свідчить про підвищення схильності до кооперативного розв'язання

конфліктів зі зростанням рівня маскулінності. У цій же групі виявлено прямий кореляційний зв'язок між шкалою «маскулінність» і шкалою «товариськість», тобто вищі показники маскулінності поєднуються з більшою соціальною активністю та комунікабельністю. У сукупності ці зв'язки можуть характеризувати особливості міжособистісної взаємодії жінок із вираженими маскулініними рисами у групі «приспособлення», зокрема орієнтацію на активніші форми соціальної взаємодії та більшу готовність до кооперації.

Розглянемо кореляційний зв'язок між шкалою «фемінність» і шкалою «суперництво» у групі жінок із домінуючою стратегією «приспособлення». Дані подано на рис. 3.7.

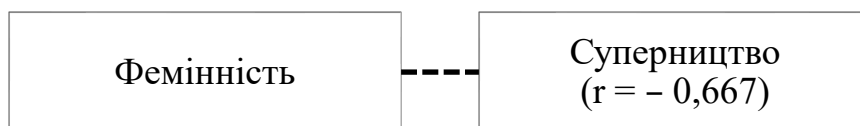

Рис. 3.7. Кореляційна плеяда взаємозв'язків фемінності у жінок із домінуючою стратегією «приспособлення»

У цій групі виявлено статистично значущий обернений кореляційний зв'язок між шкалою «фемінність» та шкалою «суперництво», що свідчить про зниження схильності до конкурентної поведінки зі зростанням рівня фемінності.

Отримана закономірність може вказувати на те, що вищі показники фемінності поєднуються з меншою вираженістю конфронтаційних форм реагування в конфліктних ситуаціях. Такий зв'язок може відображати загальну тенденцію до більш м'яких і неконфліктних стилів взаємодії у жінок із вираженими фемінними рисами в межах даної групи.

У цій групі шкала «андроґінність» має два прямі кореляційні зв'язки — зі шкалами «невротичність» та «сором'язливість», а також один обернений зв'язок зі шкалою «співпраця». Результати представлено на рис. 3.8.

Рис. 3.8 Структура кореляційних зв'язків показника андрогінності у жінок із домінуючою стратегією «пристосування»

Прямий кореляційний зв'язок між шкалами «андрогінність» і «невротичність» свідчить про те, що вищі показники андрогінності поєднуються з підвищеною емоційною напруженістю та більшою схильністю до внутрішніх переживань у респонденток цієї групи. Також встановлено прямий кореляційний зв'язок між шкалами «андрогінність» і «сором'язливість». Це може вказувати на наявність у цієї групи жінок більш стриманого стилю соціальної взаємодії та підвищеної чутливості у міжособистісних ситуаціях. Обернений зв'язок між шкалами «андрогінність» і «співпраця» свідчить про зниження схильності до кооперативного розв'язання конфліктів зі зростанням рівня андрогінності. У сукупності ці взаємозв'язки можуть характеризувати особливості емоційно-комунікативної регуляції у жінок із поєднанням маскулінних і фемінних рис у межах стратегії «пристосування», зокрема більш виражену емоційну реактивність, більшу соціальну обережність та нижчу орієнтацію на кооперацію.

Результати кореляційного аналізу засвідчили, що у жінок зрілого віку з різними домінуючими стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях спостерігаються відмінності у структурі взаємозв'язків між показниками гендерної ідентичності та особистісними характеристиками. У групі зі стратегією «компроміс» шкала «маскулінність» пов'язана з дратівливістю, а шкала «фемінність» — зі зниженими показниками відкритості у міжособистісній взаємодії. Для жінок зі стратегією

«уникнення» підвищені показники фемінності поєднуються зі зниженням орієнтації на співпрацю та з більшою схильністю до використання стратегії пристосування. У групі зі стратегією «пристосування» маскулінність пов'язана з більшою соціальною активністю та орієнтацією на співпрацю, тоді як андрогінність демонструє зв'язки з емоційною напруженістю, сором'язливістю та нижчою схильністю до співпраці.

3.3. Порівняльний аналіз факторної структури гендерної ідентичності жінок з різними стратегіями поведінки у конфліктних ситуаціях

Для більш глибокого розуміння структурної організації гендерної ідентичності жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки у конфліктних ситуаціях було проведено факторний аналіз із використанням методу головних компонент з обертанням Varimax. Визначення оптимальної кількості факторів здійснювалося за критерієм Кайзера, що дало змогу виділити латентні компоненти, які узагальнюють взаємопов'язані психологічні показники. Отримані факторні моделі для кожної групи відображають сукупність емоційних, поведінкових і гендерно-рольових характеристик, що визначають специфіку їхньої взаємодії у конфліктних ситуаціях. Такий підхід дозволяє простежити відмінності у внутрішній структурі гендерної ідентичності залежно від домінуючого стилю поведінки та поглибити інтерпретацію психологічних особливостей кожної групи.

Першим кроком розглянемо факторну структуру гендерної ідентичності жінок зрілого віку з домінуючою стратегією у конфліктних ситуаціях – компроміс. Результати представлено у додатку Г.

Фактор 1 під назвою «Невротична чутливість» включає в себе наступні шкали: невротичність (0,864), спонтанна агресивність (0,561), депресивність (0,943), дратівливість (0,759), товариськість (– 0,559), врівноваженість (– 0,554), реактивна агресивність (0,600), сором'язливість (0,857), відкритість (0,445), емоційна лабільність (0,912), андрогінність (0,412). Даний фактор охоплює 24,5% ваги фактору.

Даний фактор відображає емоційно нестійку, тривожну структуру особистості з тенденцією до підвищеної внутрішньої напруги, дратівливості й схильності до депресивних проявів. Позитивні навантаження на шкалах невротичності, сором'язливості, емоційної лабільності та реактивної агресивності свідчать про виражену емоційну чутливість і низьку толерантність до стресу. Водночас від'ємні коефіцієнти за показниками товариськості та врівноваженості вказують на труднощі соціальної відкритості та самоконтролю.

Фактор 2, який можна позначити як «Соціальна експресивність» охоплює наступні змінні – суперництво (0,736), уникнення (-0,425), пристосування (-0,488), спонтанна агресивність (0,499), реактивна агресивність (0,417), відкритість (0,489), екстраверсія-інтроверсія (0,590), маскуліність-фемінність (0,506). Даний фактор охоплює 36,7% ваги фактору.

Фактор поєднує риси активної поведінкової позиції, самоствердження й відкритості у спілкуванні. Позитивні навантаження за шкалами суперництва, відкритості, екстраверсії та агресивності свідчать про високий рівень енергійності, упевненості й вираженості соціальної ініціативи. Негативні показники за уникненням і пристосуванням демонструють низьку схильність до пасивних або поступливих стратегій.

Фактор 3, який можна охарактеризувати як «Соціально-дистанційований стиль взаємодії» налічує в собі наявність наступних змінних: – співпраця (-0,676), уникнення (0,518), рівень гендерних установок (0,694), товариськість (-0,423), врівноваженість (0,494). Даний фактор охоплює 48,5% ваги фактору.

Цей фактор характеризує схильність до обережної, контрольованої участі в соціальних контактах. Від'ємний показник за шкалою співпраці вказує на знижену готовність до відкритої взаємодії, тоді як позитивні навантаження за уникненням та рівнем гендерних установок демонструють схильність підтримувати дистанцію й орієнтацію на соціальні норми. Невисокі коефіцієнти товариськості та врівноваженості свідчать про потребу в емоційному контролі та раціональному збереженні стабільності.

Фактор 4 під назвою «Гендерна поведінкова адаптація» налічує змінні: пристосування (0,521), дратівливість (0,442), екстраверсія-інтроверсія (0,421), маскулінність-фемінність (0,472), маскулінність (0,612), фемінність (0,530). Даний фактор охоплює 59,7% ваги фактору.

Даний фактор інтегрує адаптивні та гендерно-рольові характеристики особистості. Високі позитивні навантаження на шкалах маскулінності, фемінності та маскулінності-фемінності відображають збалансовану андрогінну структуру, що сприяє гнучкості поведінки. Наявність показників пристосування та дратівливості вказує на емоційно напружений характер адаптації, схильність пристосовуватися до вимог ситуації, одночасно переживаючи внутрішнє напруження.

Фактор 5 під назвою «Маскулінно-компромісний тип реагування» включає наступні змінні: компроміс (0,860), маскулінність (0,431). Даний фактор охоплює 66,9% ваги фактору.

Фактор репрезентує збалансовану модель поведінки, де поєднуються впевненість, раціональність і прагнення до компромісу. Позитивні навантаження на шкалах компромісу й маскулінності свідчать про вміння конструктивно регулювати конфліктні ситуації, зберігаючи твердість позиції без переходу до агресії.

Фактор 6 – «Фемінно-орієнтований тип реагування» налічує в собі дві змінні: пристосування (-0,429) та фемінність (0,463). Даний фактор охоплює 73,3% ваги фактору.

Цей фактор поєднує фемінні характеристики з низькою схильністю до пристосування. Позитивне навантаження за шкалою фемінності свідчить про емпатійність, чутливість і орієнтацію на емоційну взаємність у стосунках. Негативний показник пристосування відображає прагнення зберігати власну автономію, уникаючи надмірної поступливості.

Отже, факторна структура гендерної ідентичності жінок із типом поведінки «компроміс» відображає поєднання емоційної чутливості, соціальної активності та гендерно-рольової гнучкості. Жінкам цієї групи властива схильність до емоційної вразливості при одночасній здатності до самоствердження та контролю взаємодії. Їхня поведінка відзначається поміркованістю, орієнтацією на узгодження позицій і

адаптивним поєднанням маскулінних та фемінних рис, що забезпечує врівноважене реагування у конфліктних ситуаціях і прагнення до збереження гармонії у стосунках.

Наступним кроком розглянемо факторну структуру гендерної ідентичності жінок з унікаючим типом поведінки в конфліктних ситуаціях. Результати представлено у додатку Е.

Фактор 1 під назвою «Емоційна нестійкість і внутрішня напруга» налічує в собі наступні змінні: невротичність (0,571), спонтанна агресивність (0,863), депресивність (0,863), дратівливість (0,885), товариськість (- 0,447), врівноваженість (- 0,554), реактивна агресивність (0,61), сором'язливість (0,686), відкритість (0,556), емоційна лабільність (0,873). Даний фактор охоплює 22,8% ваги фактору.

Цей фактор відображає підвищену емоційну реактивність, схильність до тривожності, дратівливості та депресивних станів. Високі значення за шкалами емоційної лабільності, агресивності та сором'язливості вказують на внутрішній конфлікт між потребою самовираження та страхом оцінки з боку інших. Негативні показники товариськості й врівноваженості свідчать про труднощі у встановленні стабільних міжособистісних контактів і низьку здатність до емоційного самоконтролю.

Фактор 2, який можна назвати «Соціально-активна самопрезентація» включає в себе змінні – суперництво (0,559), співпраця (0,513), пристосування (- 0,708), товариськість (0,571), екстраверсія-інтроверсія (0,599), маскулінність-фемінність (0,777). Даний фактор охоплює 34,6% ваги фактору.

Поєднання суперництва, співпраці та маскулінно-фемінних характеристик за умов низької схильності до пристосування вказує на прагнення до активної участі у взаємодії при збереженні незалежності. Такі жінки здатні проявляти ініціативу й підтримувати соціальну включеність, однак уникають надмірної поступливості, демонструючи поведінку, спрямовану на формування позитивного соціального іміджу.

Фактор 3 з назвою «Автономність і відкритість особистості» охоплює наступні шкали: рівень гендерних установок (0,608), врівноваженість (- 0,477), відкритість (0,528), маскулінність (0,674.) Даний фактор охоплює 45,6% ваги фактору.

Високі навантаження маскулінності та відкритості у поєднанні з позитивними гендерними установками характеризують впевненість у власній ідентичності й схильність до самостійного прийняття рішень. Від'ємна врівноваженість вказує на певну імпульсивність у реагуванні, що може поєднуватися з внутрішньою напруженістю.

Фактор 4, який можна охарактеризувати як «Конструктивна соціальна взаємодія» включає в себе такі змінні: суперництво ($-0,488$), компроміс ($0,631$), рівень гендерних установок ($-0,488$), товариськість ($0,454$), екстраверсія-інтроверсія ($0,568$). Даний фактор охоплює 55,1% ваги фактору.

Позитивні значення за шкалами компромісу, товариськості та екстраверсії свідчать про готовність до діалогу, здатність підтримувати контакт і знижувати конфліктність спілкування. Від'ємне суперництво та рівень гендерних установок демонструють тенденцію до гнучкості та уникання надмірної домінантності.

Фактор 5 під назвою «Адаптивна фемінність» налічує в собі наступні змінні – уникнення ($-0,659$), пристосування ($0,456$), врівноваженість ($0,411$), фемінність ($0,474$). Даний фактор охоплює 64,4% ваги фактору.

Даний фактор об'єднує врівноваженість, фемінність і пристосування, що свідчить про здатність до емоційної регуляції та використання фемінних якостей як ресурсу адаптації. Зниження уникнення вказує на помірну активність у взаємодії, орієнтовану на підтримку стабільності стосунків. Ця комбінація демонструє гнучку поведінку, спрямовану на підтримання психологічного комфорту.

Фактор 6, який називається «Емоційна лабільність особистості» охоплює дві змінні – врівноваженість ($-0,467$) та фемінність ($0,542$). Даний фактор охоплює 73,3% ваги фактору.

Підвищені показники фемінності при зниженій врівноваженості свідчать про підвищену емоційну сприйнятливність, емпатійність та м'якість у міжособистісних контактах. Водночас така чутливість може супроводжуватися емоційною нестійкістю та вразливістю до зовнішніх впливів, що посилює потребу у психологічній підтримці.

Фактор 7 – «Пасивно-уникаючий тип реагування» також налічує в собі дві змінні – суперництво ($-0,492$) та уникнення ($0,468$). Даний фактор охоплює 81,8% ваги фактору.

Негативне навантаження суперництва при підвищеному уникненні вказує на схильність до відмови від прямої конфронтації та зниження активності у складних ситуаціях. Такий стиль поведінки є характерним для осіб, які уникають стресових впливів через самозахисну стратегію дистанціювання.

Отже, факторна структура гендерної ідентичності жінок з уникаючою стратегією поведінки у конфліктних ситуаціях відображає переважання емоційної чутливості, схильності до внутрішньої напруги та помірної соціальної активності. Для цих жінок характерна підвищена емоційна лабільність у поєднанні з потребою зберігати психологічну стабільність і уникати надмірної конфронтації. Виявлена тенденція до поміркованої відкритості, автономності та адаптивної фемінності свідчить про здатність підтримувати гармонію у взаємодії за рахунок гнучкості та емоційної м'якості.

Останнім етапом розглянемо факторну структуру гендерної ідентичності жінок із домінантною стратегією поведінки у конфліктних ситуаціях – пристосування. Результати представлено у додатку 3.

Фактор 1 під назвою «Емоційна напруга і соціальна замкнутість» налічує такі змінні: співпраця ($-0,644$), невротичність ($0,805$), депресивність ($0,880$), товарицькість ($-0,758$), сором'язливість ($0,856$), екстраверсія-інтроверсія ($-0,699$), емоційна лабільність ($0,873$), маскулінність-фемінність ($-0,909$), маскулінність ($-0,534$), андрогінність ($0,648$). Даний фактор охоплює 29% ваги фактору.

Поєднання високих показників невротичності, депресивності, емоційної лабільності й сором'язливості з негативними значеннями товарицькості, екстраверсії та маскулінно-фемінних характеристик вказує на емоційно напружену, нестійку структуру особистості. Жінки з домінуванням цього фактору схильні до внутрішньої тривоги, труднощів у самовираженні й невизначеності щодо власних соціальних ролей, що може ускладнювати їхню комунікативну активність.

Фактор 2, який називається «Гнучка соціально-рольова адаптація» включає наступні змінні: суперництво ($-0,912$), компроміс ($0,615$), пристосування ($0,627$), рівень гендерних установок ($-0,488$), реактивна агресивність ($-0,467$), відкритість ($0,737$), фемінність ($0,636$). Даний фактор охоплює 41,8% ваги фактору.

Негативне навантаження суперництва при високих значеннях компромісу, пристосування, відкритості та фемінності свідчить про орієнтацію на підтримання гармонії та уникнення конфронтацій. Такі жінки демонструють відкритість у взаємодії, емоційну чутливість і здатність пристосовуватися до вимог ситуації, зберігаючи доброзичливість і соціальну стабільність.

Фактор 3, який можна назвати «Конструктивна емоційно-поведінкова регуляція» охоплює такі змінні – співпраця ($0,524$), уникнення ($-0,628$), рівень гендерних установок ($0,469$), депресивність ($0,301$), дратівливість ($0,690$), врівноваженість ($0,400$), реактивна агресивність ($0,579$), відкритість ($0,438$), екстраверсія-інтроверсія ($0,489$). Даний фактор охоплює 52,9% ваги фактору.

Позитивні показники за шкалами співпраці, відкритості, екстраверсії, врівноваженості та дратівливості відображають збалансоване поєднання емоційної активності з прагненням до конструктивної взаємодії. Обернене значення уникнення демонструє готовність долати труднощі, не вдаючись до дистанціювання. Цей фактор свідчить про здатність зберігати емоційну стабільність у процесі спілкування, попри схильність до ситуативного напруження.

Фактор 4 під назвою «Контрольована емоційна реактивність» налічує змінні: спонтанна агресивність ($-0,654$), врівноваженість ($0,523$), андрогінність ($0,439$). Даний фактор охоплює 63,1% ваги фактору.

Від'ємне навантаження спонтанної агресивності при підвищеній врівноваженості вказує на здатність контролювати імпульсивні реакції та емоційні спалахи. Наявність андрогінності відображає гнучкість у поєднанні маскулінних і фемінних рис, що допомагає підтримувати стабільність емоційних проявів і помірність у поведінці.

Фактор 5 з назвою «Стримана поведінкова адаптивність» охоплює дві змінні: уникнення (0,594) та врівноваженість (0,402). Даний фактор охоплює 73,2% ваги фактору.

Позитивні навантаження уникнення та врівноваженості свідчать про обережність, прагнення уникати надмірних конфліктів і зберігати психологічну рівновагу. Такий тип поведінки вказує на спокійну, помірковану позицію в соціальних ситуаціях, орієнтовану на зниження напруження та підтримання внутрішнього комфорту.

Фактор 6 – «Знижена соціальна активність» налічує такі змінні: компроміс (- 0,411) та врівноваженість (- 0,439). Даний фактор охоплює 81% ваги фактору.

Обернені навантаження за шкалами компромісу та врівноваженості відображають певну емоційну пасивність і схильність до зниження комунікативної ініціативи. Цей фактор свідчить про втомлюваність у соціальній взаємодії та потребу в емоційному захисті, що може виявлятися у дистанціюванні чи мінімізації контактів.

Факторна структура гендерної ідентичності жінок із стратегією поведінки в конфліктних ситуаціях пристосування, характеризується поєднанням емоційної вразливості, адаптивності та схильності до гармонізації соціальних зв'язків. Для них властива гнучкість у поєднанні ролей, прагнення уникати надмірних суперечностей і підтримувати стабільність взаємин через м'яку регуляцію поведінки. Отримані результати свідчать, що стратегія пристосування у таких жінок є не проявом слабкості, а способом збереження психологічної рівноваги й соціальної злагодженості, що базується на поміркованості, емоційній стриманості та прагненні уникати деструктивних конфліктів.

Порівняння факторної структури гендерної ідентичності жінок із різними стратегіями поведінки у конфліктних ситуаціях засвідчило відмінності у взаємодії емоційних, соціально-поведінкових і гендерно-рольових компонентів. У жінок зі стратегією «компроміс» факторні моделі відображають поєднання емоційної чутливості, соціальної активності та гнучкого використання гендерно-рольових характеристик, що сприяє конструктивному врегулюванню взаємодії. Для групи з унікаючою стратегією характерними є підвищена емоційна лабільність, внутрішня

напруженість і орієнтація на зниження конфліктності через дистанціювання та обмеження соціальної активності. У жінок зі стратегією пристосування домінують емоційна вразливість, соціальна обережність і поведінкова адаптивність, що проявляється у прагненні підтримувати стабільність стосунків і уникати відкритої конфронтації. Загалом результати свідчать, що індивідуальні стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях пов'язані зі специфічною конфігурацією емоційних та гендерно-рольових характеристик, що відображає різні способи регуляції напруження та підтримання міжособистісної рівноваги.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі здійснено комплексний емпіричний аналіз психологічних особливостей гендерної ідентичності жінок зрілого віку залежно від домінуючої стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях (компроміс, уникнення, пристосування). Описова статистика засвідчила помірний загальний рівень гендерних установок у вибірці та відносну подібність середніх значень між групами. Водночас найвищі середні показники за шкалою гендерних установок спостерігалися у групі «пристосування», найнижчі – у групі «уникнення», тоді як жінки зі стратегією «компроміс» продемонстрували проміжні результати. Профіль особистісних рис показав, що для жінок зі стратегією «компроміс» характерні вища товариськість і відкритість за умов нижчої емоційної напруженості; для групи «уникнення» – підвищені показники нейротизму, депресивності та емоційної лабільності при нижчій соціальній активності; у групі «пристосування» виявлено поєднання емоційної вразливості з достатнім рівнем соціальної включеності.

Міжгрупові порівняння за критерієм Крускала–Уолліса переважно не засвідчили статистично значущих відмінностей між групами за більшістю особистісних характеристик, що вказує на відносну стабільність базових рис незалежно від поведінкової стратегії. Водночас за інтегральною шкалою

«маскуліність–фемінність» було встановлено статистично значущі відмінності, які диференціюють групи саме у площині гендерно-рольових параметрів.

Порівняльний аналіз структури взаємозв'язків виявив, що характер кореляцій між гендерними показниками та особистісними рисами суттєво різниться залежно від стратегії поведінки. У групі «компроміс» відзначено поєднання соціальної активності з помірною емоційною напругою; у групі «уникнення» – виражені тенденції до самоконтролю, емоційної обережності й дистанціювання; у групі «пристосування» – поєднання соціальної відкритості з посиленою внутрішньою чутливістю.

Факторний аналіз деталізував внутрішню структуру гендерної ідентичності для кожної групи. У групі «компроміс» провідні фактори описують інтеграцію емоційної чутливості, соціальної експресивності та гендерно-рольової гнучкості, що сприяє конструктивному вирішенню конфліктних ситуацій. У групі «уникнення» домінують кластери емоційної нестійкості, внутрішньої напруги та пасивно-уникаючої поведінки, які поєднуються з елементами адаптивної фемінності та помірної соціальної відкритості. У групі «пристосування» виокремлено поєднання емоційної вразливості, зниженої соціальної активності та гнучкої рольової адаптації, що забезпечує збереження гармонії у стосунках через стриману, контрольовану взаємодію.

ВИСНОВКИ

У відповідності до поставлених мети та завдань дослідження, були зроблені наступні висновки:

1. Теоретичний аналіз засвідчив, що гендерна ідентичність є складним психологічним конструктом, який інтегрує когнітивні, емоційно-оцінні, мотиваційно-ціннісні та поведінкові компоненти, формуючись у процесі соціалізації та засвоєння культурних норм. Вона визначає специфіку міжособистісної взаємодії, зокрема – вибір стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях.

2. Стратегії поведінки в конфлікті розглядаються як відносно стабільні способи реагування, що залежать від особистісних рис, рівня саморегуляції та гендерно-рольових особливостей. Поєднання маскулінних і фемінних якостей формує різний рівень гнучкості у спілкуванні та впливає на конструктивність чи пасивність поведінки.

3. Профілі гендерно-рольових характеристик та особливості Я-образу жінок зрілого віку демонструють індивідуальну варіативність і відображають різний рівень емоційної стійкості, самоприйняття та соціальної активності. Виявлено, що ці характеристики мають індивідуально специфічну структуру, яка визначає особливості самосприйняття та рольової поведінки жінок у соціальній взаємодії.

4. Порівняльний аналіз показників засвідчив, що за більшістю особистісних характеристик жінки з різними стратегіями поведінки у конфліктах не відрізняються статистично значуще. Водночас за інтегральною шкалою «маскулінність-фемінність» виявлено значущі відмінності, що свідчать: саме структура гендерно-рольових рис є ключовим чинником, який диференціює поведінкові стратегії. Збалансоване поєднання маскулінних і фемінних якостей притаманне жінкам, які обирають компроміс, тоді як перевага фемінності спостерігається серед тих, хто схильний до уникнення або пристосування.

5. Кореляційний аналіз виявив специфічні закономірності зв'язків між показниками гендерної ідентичності та особистісними характеристиками в межах

кожної групи. Для жінок зі стратегією компромісу характерне поєднання активності з емоційною напруженістю, для групи уникнення – фемінність, пов'язана з емоційною обережністю й прагненням уникати конфронтацій, а для групи пристосування – андрогінність у поєднанні з внутрішньою чутливістю та контролем емоцій.

Факторний аналіз дозволив виокремити різні структурні поєднання показників, що відображають внутрішню організацію гендерної ідентичності. Для групи «компроміс» характерна гармонійна комбінація емоційної чутливості та гнучкої соціальної поведінки; для «уникнення» – емоційна нестійкість і фемінна адаптивність; для «пристосування» – стримана рольова гнучкість і контрольована емоційність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акімова Л. Н. Гендерні стереотипи і гендерна ідентичність особистості // Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. І. Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. 2012. Вип. 15. С. 28–38.
2. Гарькавець С. О., Волченко Л. П. Конфлікти в освітньому середовищі : діагностика та практика. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 91 с.
3. Гендерні дослідження : прикладні аспекти : монографія / В. П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді та ін. ; за наук. ред. В. П. Кравця. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. 448 с.
4. Данильченко Т. Гендерний дисплей як компонент гендерної ідентичності. Гендерна проблематика та антропологічні горизонти : зб. матеріалів III Всеукр. наук.-практ. конф. Київ, 2013. С. 79–92.
5. Зозуль Т. В. Психологічні особливості розподілу сімейних ролей у подружніх парах із суттєвою різницею у віці. Психологія і особистість. 2016. № 1 (9). С. 129–138.
6. Іщук О. В. Вплив індивідуально-типологічних особливостей персоналу на стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях // Вісник Запорізького національного університету. 2009. № 2. С. 97–104.
7. Климчук В. О. Математичні методи у психології : навч. посіб. Київ : Освіта України, 2009. 288 с. URL: http://umo.edu.ua/images/content/aspirantura/zabezp_discipl/%D0%9A%D0%BB%D0%B8%D0%BC%D1%87%D1%83%D0%BA.pdf (дата звернення: 20.09.2025)
8. Костіна Т. О., Булах І. С. Результати адаптації методики «Gender Bias Quiz» українською мовою // Проблеми психодіагностики. 2021. № 6. С. 89–94.
9. Кочарян О. С., Барінова Н. В., Свиначенко Ю. В. Характерологічна обумовленість партнерської прихильності у дівчат // Вісник Харківського національного університету. Серія : Психологія. 2016. Вип. 59. С. 27–32.
10. Кочарян О. С., Смахтіна Н. О. Сексуальність у структурі жіночої

реалізації // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка : зб. наук. пр. 2009. № 3(27), ч. 2. С. 42–47.

11. Кочарян О. С., Фролова Є. В., Поспелова С. В. Психосемантичні особливості організації статевої сфери дівчат у період ранньої дорослості // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. 2014. Вип. 48. С. 123–132.

12. Кочарян О. С., Фролова Є. В., Хашева Є. А. Психосемантична структура архетипічного жіночого простору у дівчат із різними моделями структурної організації статевої сфери // Вісник Харківського національного університету. Серія : Психологія. 2012. № 1009. С. 111–116.

13. Лисенко Д. П. Застосування методів математичної статистики у психолого-педагогічних дослідженнях : навч. посіб. Київ : НУОУ, 2023. 187 с.

14. Ложкін Г. В., Пов'якель Н. І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика. Київ : ВД «Професіонал», 2006. 416 с.

15. Малкович М. М. Ідентифікація як механізм формування гендерних уявлень у дошкільному віці. Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». 2013. Вип. 23. С. 141–148.

16. Москалик Г. Ф., Булах М. О. Гендерні конфлікти студентів // Антропологічні виміри філософських досліджень. 2017. № 11. С. 93–101.

17. Москальов І. О., Лисенко Д. П. Застосування методів математичної статистики у психолого-педагогічних дослідженнях : навч. посіб. Київ : НУОУ, 2023. 187 с. URL: https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2023/07/nuou_ebook-8.pdf (дата звернення: 20.09.2025)

18. Оксамитна С. М. Гендерні ролі та стереотипи // Основи теорії гендеру : навч. посіб. / за ред. М. М. Скорика. Київ : К.І.С., 2004. С. 157–181.

19. Основи вікової та гендерної психології : навч. посіб. / Петровська Т. В., Толкунова І. В., Жукова Г. В., Курдибаха О. М., Булгакова Т. М. ; за заг. ред. Т. В. Петровської. Київ : Видавець Позднішев, 2021. 192 с.

20. Пешенко К. Ю., Нестеренко М. О. Гендерні особливості поведінки у конфлікті осіб юнацького віку // Innovations and prospects of world science : proceedings

of V Int. Sci. and Practical Conf. 2021. P. 624–631.

21. Праченко О. К. Розвиток гендерної толерантності при вирішенні міжособистісних конфліктів у юнацькому віці : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2021. 238 с.

22. Родіна Н. В. Статеврольова ідентичність особистості та особливості подолання стресу в ситуаціях загрози самоактуалізації. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2015. № 1 (32). С. 32–37.

23. Тавровецька Н. І. Формування уявлення про розподіл ролей в сім'ї сучасною молоддю. Проблеми сучасної психології. 2021. № 2 (21). С. 89–96. DOI: <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2021-2-11>

24. Ткалич М. Г. Дослідження гендерної ідентичності, стереотипів та ролей персоналу організацій методом незакінчених речень // Організаційна психологія. Економічна психологія. 2015. № 1. С. 147–158.

25. Ткалич М. Г. Жіночі гендерні ролі. Рольові моделі та норми // Соціальна психологія. 2011. № 6. С. 158–167.

26. Ткалич М. Г., Зінченко Т. П., Касьян А. П. Гендерна ідентичність особистості: зміст, структура, гендерно-рольова диференціація // Психологічний часопис. 2020. Т. 6, № 1 (33). С. 101–109.

27. Цешнатій О. Б. Особливості використання методики М. Куна та Т. Макпартленда «Хто Я?» при вивченні гендерної ідентичності // Проблеми сучасної психології. 2015. Вип. 27. С. 620–634.

28. Чепа М.-Л. А., Савіна М. І., Солодчук С. Є. та ін. Навчально-методичні проблеми розробки сценаріїв реалізації конструктивних функцій етнокультури в інформаційному суспільстві : посіб. / за ред. М.-Л. А. Чепи. Київ : Педагогічна думка, 2015. 80 с.

29. Ярошенко А., Семигіна Т. Апробація україномовних версій опитувальників для вивчення гендерних упереджень // Social Work and Education. 2023. Vol. 10, No. 2. С. 195–210. DOI: 10.25128/2520-6230.23.2.4 (дата звернення: 20.08.2025)

30. Bem S. L. The measurement of psychological androgyny // Journal of

Consulting and Clinical Psychology. 1974. Vol. 42, No. 2. P. 155–162.

31. Bosson J. K. Gender Identity and Aggression // Annual Review of Psychology. 2025. Vol. 76. P. 635–661. URL: <https://www.annualreviews.org/journals/psych> DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-020124-115456> (дата звернення: 20.08.2025)

32. Bussey K., Bandura A. Social cognitive theory of gender development and differentiation // Psychological Review. 1999. Vol. 106, No. 4. P. 676–713.

33. Eagly A. H., Wood W. Explaining sex differences in social behavior: A meta-analytic perspective // Proceedings of the 96th Annual Convention of the American Psychological Association. Atlanta, 1988. P. [уточнити сторінки].

34. Gillespie B. The feminine gender role stress scale: development, factor analysis, and preliminary validation : master's thesis. 1990. URL: <https://vtechworks.lib.vt.edu/handle/10919/42038> (дата звернення: 20.05.2025).

35. Hampson J. L. Determinants of psychosexual orientation (gender role) in humans // Canadian Psychiatric Association Journal. 1963. Vol. 8, No. 1. P. 24–35.

36. Johnson D. W., Johnson R. T. Conflict in the classroom: controversy and learning // Review of Educational Research. 1979. Vol. 49, No. 1. P.

37. Mandal E. The regulative role of gender identity in behavior strategies in conflict in the workplace // Polish Psychological Bulletin. 1999. Vol. 30, No. 3. P. 223–230.

38. Money J., Hampson J. L., Hampson J. G. Hermaphroditism: psychology & case management // Canadian Psychiatric Association Journal. 1960. Vol. 5, No. 2. P. 131–133.

39. Mukundan S. P., Abdulkhader Z. Gender role identity and conflict management styles of managers in the service sector // Journal of Organisation & Human Behaviour. 2018. Vol. 7, No. 1. P. 11–19.

40. Myers D. G. Exploring social psychology. 7th ed. New York : Hope College, 2015. 542 p.

41. Thomas K. W., Kilmann R. H. Developing a forced-choice measure of conflict-handling behavior: The “MODE” instrument // Educational and Psychological Measurement. 1977. Vol. 37, No. 2. P. 309–325.

42. Thomas K. W., Kilmann R. H. Thomas-Kilmann Conflict Mode Instrument // Group & Organization Studies. 1976. Vol. 1. P. 249–251.

Анотація

Кочетова К.О. Психологічні особливості гендерної ідентичності жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях

Науковий керівник: канд. психол. н., доцент ЗВО кафедри психологічного консультування і психотерапії Харченко А.О.

Магістерська кваліфікаційна робота на здобуття наукового ступеня магістра за спеціальністю 053 – Психологія. – Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна, м. Харків, 2025.

У роботі досліджено психологічні особливості гендерної ідентичності жінок зрілого віку з різними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях. На основі теоретичного аналізу уточнено структуру гендерної ідентичності та визначено її зв'язок із поведінковими реакціями. Емпіричне дослідження із застосуванням опитувальників BSRI, FPI, «Gender Bias Quiz» і методики К. Томаса виявило, що ключовою детермінантою відмінностей між групами є поєднання маскулінних і фемінних рис. Збалансована андрогінна структура притаманна жінкам, схильним до компромісу, тоді як перевага фемінності поєднується зі стратегіями уникнення та пристосування.

Ключові слова: гендерна ідентичність, жінки зрілого віку, стратегії поведінки в конфлікті, маскулінність, фемінність, андрогінність.

Annotation

Kochetova K.O. Psychological Features of Gender Identity in Mature Women with Different Conflict Behavior Strategies

Scientific supervisor: Ph.D. in Psychology, Associate Professor of the Department of Psychological Counseling and Psychotherapy, A.O. Kharchenko.

Master's qualification thesis for obtaining the degree of Master in the specialty 053 – Psychology. – V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, 2025.

The research examines the psychological features of gender identity in mature women with different strategies of behavior in conflict situations. Based on theoretical analysis, the structure of gender identity and its connection with behavioral reactions were specified. The empirical study using the BSRI, FPI, Gender Bias Quiz, and Thomas Conflict Mode Instrument revealed that the key determinant of differences between groups lies in the balance of masculine and feminine traits. Women with an androgynous gender structure tend to choose compromise, whereas a predominance of feminine traits is associated with avoidance and accommodation strategies.

Keywords: gender identity, mature women, conflict behavior strategies, masculinity, femininity, androgyny.